

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI**

**PLATON'UN HAZ ANLAYIŞI VE ARİSTOTELES'İN
ELEŞTİRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Emel (BULUT) SEZGİN

**Danışman:
Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR**

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI**

**PLATON'UN HAZ ANLAYIŞI VE ARİSTOTELES'İN
ELEŞTİRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Emel (BULUT) SEZGİN

Danışman:

Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davrandığımı taahhüt ederim.

15/11/2019

Emel BULUT

TEZ KABUL VE ONAYI

Emel BULUT tarafından hazırlanan Platon'un Haz Anlayışı ve Aristoteles'in Eleştirisi başlıklı bu çalışma, 15/11/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR _____

Üye : Doç. Dr. Hasan AYDIN _____

Üye : Doç. Dr. Yakup KAHRAMAN _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

__ / __ / ____

Enstitü Müdürü (İmza ve Mühür)

ÖZET

PLATON'UN HAZ ANLAYIŞI VE ARİSTOTELES'İN ELEŞTİRİSİ

Emel (BULUT) SEZGİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım/2019

Danışman: Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR

Haz (*hedone*) tartışması köklerini antikçağ felsefesinde bulan önemli bir tartışmadır. “Haz mutluluk getirir mi?” sorusu antikçağ felsefesinden itibaren ahlak felsefesi alanında çalışanların kolayca yabana atamayacakları bir sorudur. Platon’dan itibaren haz mutluluk getirir mi, sorusuna yanıtlar veren filozoflar, ya haz yanlıları ya da haz karşıtları olarak konumlandırılmışlardır.

Hazı felsefi bir mesele olarak ele alan ilk ismin Aristippos olduğu kabul edilir. Aristippos’a göre haz “en yüksek iyi”dir. Bu anlamda alındığında da haz mutlu bir yaşamın temeli olarak kabul edilir. Aslında felsefe tarihinde adı hazcılık düşüncesiyle özdeşleştirilen isim hepimizin bildiği gibi Epiküros’tur. Helenistik dönem düşünürü olan Epiküros’a göre haz mutlu bir yaşamın başı ve sonudur. Felsefe tarihçileri Epiküros hakkında konuşurken genelde onu Platon’un karşısında bir yere konumlandırırlar. Bunu yaparken dayandıkları nokta ise Platon’a göre hazzın en yüksek iyi olmak bir yana insanın nihai amacı olan mutlu bir yaşamın önünde engel olduğuna dair düşüncesidir. Fakat Platon’u haz-karşıtı (*anti-hedonist*) ilan etmek ne denli haklı bir tutumdur?

Aristoteles, Platon’un öğrencisidir. Ancak unutmayalım ki tartışma haz olunca hocasının karşısında yer alacak kadar kendi ahlâk felsefesini oluşturabilen bir filozoftan söz ediyoruz. Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* adlı kitabının VII. kitabında söylediği gibi haz ona göre eyleme eşlik eden bir etkinliktir. Etkinliğe eşlik etmesinin yanı sıra etkinliğinin değerini belirleyen de yine haz olacaktır. X. kitapta haz ve iyi arasındaki ilişki biçim değiştirir. Haz tıpkı Platon’daki gibi mutlu bir yaşamın tam da içinde bir şeydir, çünkü haz insanın teorik ya da pratik bütün etkinlerine eşlik eder.

Biz bu çalışmada Platon’un hazcı mı haz karşıtı mı olduğu sorusuna cevap vermeye çalışacağız. Bunun için öncelikle Antik Yunan düşünürünün belli başlı diyaloglarından hareket ederek hazzın neliğini ve nasıl olup da doğru/yanlış, iyi/kötü hazlar olarak ayrıldığını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken de hazzın, her

şeyden önce ahlak tartışmasının konusu olduğunu unutmadan, iyi yaşamda bir yeri olup olmadığını göstermeye gayret edeceğiz. Platon diyaloglarından elde ettiğimiz çıkarımlar neticesinde de bu kez Aristoteles'in haz karşısındaki tutumunu inceleyeceğiz. Burada dikkat edeceğimiz husus sözünü ettiğimiz Aristoteles'in aslında bir anlamda Platon'u eleştiren, onunla benzerlik/uyuşmazlık ilişkisi içerisinde olan Aristoteles olduğunu unutmamak olacaktır. Çünkü öyle görünüyor ki Aristoteles'in özellikle haz hakkındaki görüşleri Platon'dan izler taşımaktadır. İki düşünürü bu denli birbirine yaklaştıran başka hiçbir tartışma yoktur. Her ikisi de haz tartışmasını "iyi" ile olan ilişkisi (özdeşlik ya da karşıtlık) üzerinden ele almış ve hemen hemen benzer sonuçlara varmışlardır. Öte yandan ayrıldıkları noktalar da yok değildir. Çalışmanın nihayeti bize iki düşünürün hazza ilişkin düşüncelerini, aralarındaki benzerlikleri ve uyuşmazlıkları gözler önüne serme imkânı verecektir.

Anahtar sözcükler: Haz (*hedone*), Acı (*lype*), İyi (*agathon*), Kötü (*kakos*), Mutluluk (*eudaimania*).

ABSTRACT

PLATO'S UNDERSTANDING OF PLEASURE AND ARISTOTLE'S CRITICISM

Emel (BULUT) SEZGİN

Ondokuz Mayıs University, Institute Social Sciences

Department of Philosophy, Master, November/2019

Supervisor: Prof Dr. Lokman ÇİLİNGİR

Controversy of hedonism is a significant controversy in philosophy whose roots can be traced back to the Antiquity. The question “Does pleasure bring happiness?” is not easy to put aside especially for those philosophers working in ethics. Even beginning with Plato, philosophers are categorized either as the proponent of pleasure or the opponent of it.

It is usually accepted that the first philosopher who takes pleasure as a philosophical problem is Aristippus. According to Aristippus, pleasure is the “highest good.” Understood in this way, it is the ground of happiness. In fact, the philosopher whose name is usually associated with hedonism is not Aristippus but Epicurus, as all of us know. According to Epicurus, who is a Hellenistic thinker, pleasure is the beginning and the end of a happy life. Historians of philosophy place Epicurus against Plato when they explain his ideas. The reason for this is that according to Plato pleasure, rather than being the highest good, is an obstacle to the way to happiness which is the end of the human life. However, can we justify the affirmation that Plato is an anti-hedonist?

Aristotle is Plato's student but we shouldn't forget that we are referring to a philosopher who can form such a firm ethical theory that he can stand against Plato in the discussion on pleasure. As Aristotle says in book VII. of Nicomachean Ethics, pleasure is the activity accompanying to the act. In addition to this companionship, the value of the activity is determined by pleasure as well. The form of relation between pleasure and good changes in book X. Pleasure, as it is in Plato, is in the very center of the happy life because all theoretical and practical activities of human being is accompanied by pleasure. In this study, we try to answer the question whether Plato is anti-hedonist or not. With this aim, we will first focus on the early dialogues of the Greek thinker and will try to manifest the nature of pleasure and the ways it is differentiated into wrong and right or into bad pleasures and good pleasures. While

doing it, without forgetting the ethical question of pleasure, we will try to Show the place of pleasure in good life. Moving from the conclusions of this analysis, we will examine.

Aristotle's conception of pleasure. Here we will be careful not to forget the fact that Aristotle is the Aristotle who criticizes Plato and who is in a relation of a discord or accord with him, because it seems that Aristotle's conception of pleasure has traces of Plato's one. There is no other discussion that brings these two philosophers so close. Both of them take the issue of pleasure on the context of its relation to the "good" (identity or difference) and both of them arrive at similar conclusions. On the other hand, there are also some points on which they differ. In the end, this study will give us a chance to unfold the thoughts of these two thinkers on pleasure and to comprehend their differences and similarities.

Keywords; Pleasure, Pain, Good, Bad, Happiness.

TEŞEKKÜR

Tezin tüm süreçlerinde benden yardımlarını esirgemeyen, danışmanım Sayın Prof. Dr. Lokman Çilingir'e, vermiş olduğu önerilerle tezin şekillenmesine katkı sağlayan Doç. Dr. Hasan Aydın'a, bu süreçte bilgisiyle yoluma ışık tutan bölümümüz Araştırma Görevlisi Sevgili Aslı Avcan'a, beni her daim iyiye ve güzele yönlendiren babama ve anneme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN HAZ ANLAYIŞI

1.1. <i>Protagoras</i> Diyalogunda Haz	11
1.2. <i>Gorgias</i> Diyalogunda Haz	14
1.2.1.Karşıtlıklar Argümanı	15
1.2.2.Hazların Niceliksel ve Niteliksel Ayrımı	16
1.2.3.Haz, Erdem ve Mutluluk	18
1.3. <i>Phaidon</i> Diyalogunda Haz	20
1.4. <i>Devlet</i> Diyalogunda Haz	22
1.5. <i>Philebos</i> Diyalogunda Haz	29
1.5.1. Hazzın Ontolojik Statüsü	30
1.5.1.1. Haz, Bir ve Çok	31
1.5.1.2. Haz, Sınırlı ve Sınırsız	33
1.5.1.3. Haz Nedir?	34
1.5.2. Hazlar Ayrımı	35
1.5.2.1.Ruhsal ve Bedensel Hazlar	36

1.5.2.2.İyi ve Kötü Hazlar	39
1.5.2.3. Haz ve Karma Yaşam	40
1.6. <i>Yasalar</i> Diyalogunda Haz	42
1.6.1. Haz ve Yasa	43
1.6.2. Haz ve Ölçülülük	45
1.6.3. Haz ve Eğitim	46

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN HAZ ANLAYIŞINA ARİSTOTELES'İN

ELEŞTİRİSİ

2.1. <i>Nikomakhos'a Etik VII. Kitap: Haz ve Platon Eleştirisi</i>	49
2.1.1. Hazzın Ne Olmadığı Üzerine	50
2.1.2. Haz bağlamında Etkinlik ve Hareket	52
2.2. <i>Nikomakhos'a Etik X. Kitap: Haz ve Platon Eleştirisi</i>	54
2.2.1. Etkinlik ve Haz	55
SONUÇ	56
KAYNAKÇA	58
ÖZ GEÇMİŞ	60

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

bkz.: Bakınız

c.: Cilt

s.: Sayfa

ss.: Sayfa Sayısı

vb.: Ve benzeri

vd: Ve diğerleri

vs.: Vesaire

GİRİŞ

Bir felsefi disiplin olarak etiğin ilk ortaya çıktığı yer olan Antik Yunan'dan beri düşünürler “İnsan eylemlerinin nihai amacı nedir?” sorusuna cevap aramışlardır. Hemen hemen bütün Antik Yunan düşünürleri için bu sorunun cevabı aynıdır: “En yüksek iyi” olarak mutluluk (*eudaimania*). Düşünürleri fikir ayrılığına sürükleyen şey mutluluğu insan yaşamının nihai amacı olarak ortaya koyma ediminin kendisi değil, mutluluktan ne anladıklarıdır. Burada düşünürleri uğraştıran asıl mesele insanı mutlu edecek şeyin, bir anlamda da “En yüksek iyi” nin tespitidir. Hazzın felsefi bir mesele olarak ortaya çıkışı da bu arayışa denk düşer. Öyle ki J. Tenkku'ya göre haz, insan eylemlerinin ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine dair fikir yürüten herkes için bir yola çıkış noktasıdır. Başka bir deyişle, sonrasında hangi düşünceyi benimsemiş olursa olsun etik üzerine düşünen herkes yola hedonist olarak başlamıştır (J.Tenkku, 1956: 27).

Thales, Herakleitos, Demokritos gibi düşünürler için de haz bir uğraş konusu olmuştur. Örneğin, Thales'e göre “Kendine hâkim olmama zararlı bir şeydir” (Kranz, 1984: 24). Hiç kuşkusuz bu ifadeyle, insanın istek ve tutkuları söz konusu olduğunda kendine hâkim olması gerektiği düşüncesi savunulur. Herakleitos ise insanın arzularına karşı koymasının zor olduğunu belirtir. İnsan ruhunu vererek karşılığında arzularını satın alır. Herakletos'a göre insan bedensel hazlarıyla asıl mutluluğa ulaşamaz. Mutluluk bedensel hazlarla elde edilen bir şey olsaydı, karnını doyurmak için bezelye yiyen sığırlar mutlu olurdu (Capelle, 1994: 108). Herakleitos her ne kadar belli türden hazları reddediyor gibi görünse de ruhsal hazların insanı mutluluğa ulaştıracağını söyler. İnsan, bedensel hazlarına karşı koyamayacak kadar güçsüzdür. Bu nedenle arzuların dengelenmesi gerekir. Zira insan, hazları ve tensel isteklerine karşı koyamadığında köleleşir (Aydın, 2013: 228). Demokritos da iyi bir yaşam söz konusu olduğunda hazlardan ölçülülükle bahseder. Ona göre iyi yaşam, hazzın ölümlü olan şeylerde aranmamasıyla elde edilir. İnsan, kendi içinden yani ruhundan aldığı hazlarla mutlu olabilir (Kranz, 1984: 174). Ancak ruhtan alınan hazlarda dahi ölçülü olunması gerekir. Ölçünün aşılması hoş şeylerin dağılmasına neden olur. Böylelikle büyük hazların alınması engellenmiş olur (Kranz, 1984: 175). Düşünürleri haz ile uğraşmak zorunda bırakan, kuşkusuz insanın duyuya ve duyguya haiz bir varlık olduğu fikridir.

Felsefe tarihinde isimleri hazla birlikte anılan ilk düşünürler Kireneliler'dir. 'Kireneliler okulu'na mensup bu düşünürler, mutluluğu haz ile özdeşleştirmişlerdir. Bu düşünceyi savunanların başında okulu bizzat kurduğu kabul edilen Aristippos yer alır. Sokrates'in öğrencisi olan Aristippos'a göre "En yüksek iyi" kişinin kendi hazzıdır, başka her şey ancak hazza hizmet ettiği ölçüde iyidir, değerlidir (Arslan, 2018b: 169). Öyle ki akıl bir anlamda haz ve acı veren şeyler arasında bir karşılaştırma yapar. Akıl insanın kendisine haz verecek olan şeyi seçmesi için bir araç haline dönüşür. Bu anlamda ele alındığında Kirenelilerin haz anlayışının maddi bir hazcılık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mademki insan hazlardan kaçamaz, o halde hazlar bir şekilde mutlulukla ilişkilendirilmek durumundadır. Tıpkı kendilerini önceleyen düşünürler gibi, haz ve mutluluk ilişkisinin çözümlemesinden, Platon ve Aristoteles'in de kaçamamıştır. Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* kitabının henüz girişinde çoğu insanın mutluluktan anladığının haz olduğunu söyler. Aynı şekilde Platon'da *Devlet*, *Philebos* ve *Yasalar* diyaloglarında hazzı bir anlamda mutlulukla ilişkilendirme çabasına girer.

Bu durumda sorulması gereken soru açıktır: Eğer etik insan davranışlarının arkasında yatan niyetleri araştırma ve bu davranışları "iyi"ye yönlendirecek ilkeler arama işi ise, haz bir davranış ilkesi olarak kabul edilebilir mi, soruyu başka türlü soracak olursak, haz üzerine kurulu bir etik mümkün müdür? Bu soruya Platon ve Aristoteles düşüncesinde hazzın hangi bağlamda ele alındığı üzerinden cevap vermeye çalışacağız. Haz nedir ve insan eylemlerinin nihai hedefi olan "En yüksek iyi" yani "mutluluk" ile ilişkisi nasıl kurulur, bunu ortaya koymaya çalışacağız.

Haz tartışmasının temelinde aslında "iyi" ile olan ilişkisi yatar. Çünkü her ne kadar hazzın etik bir mesele olduğunu söylesek de, etiğin temel konusu, hem Platon hem Aristoteles düşüncesi söz konusu olduğunda, "iyi" dir. Platon'a göre ancak "iyi", insana mutluluk sağlayabilir (Platon, 2015). "İyi" idesi her şeyin kendisine yöneldiği en yüksek idedir (Platon, 2015). Aristoteles'e göre de her sanat ve araştırma, her eylem ve tercih iyiye yöneliktir. Nihai iyi ise hem sıradan hem seçkin kişilere göre mutluluktur. Ancak sorun mutluluktan herkesin başka bir şeyi anlıyor olmasıdır. Fakat şu açıktır ki; sıradan kişiler bundan her şeyden önce hazzı anlarlar (Aristoteles, 2015:9-1094a-1094b14-22). Platon'da da Aristoteles'te de argüman şöyle ilerler: İnsan eylemlerinin nihai hedefi en yüksek iyidir, bu da mutluluktur. O halde haz üzerine bir etik kurulabilir mi sorusunun aslında "Haz en yüksek iyi olabilir mi?" sorusuna denk

düştüğünü iyi kavramak gerekir. Bu soruyu haz “iyi” ile özdeş midir yoksa iyiler içinde bir iyi midir, şeklinde de anlayabiliriz.

Platon söz konusu olduğunda, haz her şeyden önce iyi ideasıyla bir karşıtlık veya benzerlik ilişkisi içerisinde tartışılmıştır. Bunun sebebi açıktır; insanı mutluluğa götürecek olan “en yüksek iyi” diye andığımız şey Platon’da “iyi ideası”dır. Platon denildiğinde akla *Devlet* VI. ve VII. kitaplarda karşımıza çıkan çizgi analojisi ve mağara alegorisinden hareketle Yunan düşünürü atfedilen meşhur duyulur/akledilir dünya ayrımı gelir. Buna göre duyulur dünya kopyaların dünyasıdır. Akledilir dünya ise ideaların dünyasıdır. İdealar gerçek var olanlardır ve duyulurlar dünyasında şeylerin asıl nedenidir. Duyular ve nesnelere arasındaki değerli bağ iyi ideasıdır Her şeyin nedeni olarak gösterilen iyi ideası tüm ideaların kapsayıcı ilkesidir. Çünkü nesnelere gerçekliğini vererek onları aydınlatan ve görülmesini sağlayan şey iyi ideası olduğu gibi, insana bilme gücünü veren de iyi ideasıdır (Platon, 2015: 225-508e). Platon’un idealarının her şeyden önce bilgiye konu edildiğini, bilgi nesnesi olduğunu düşünürsek mutluluğun Platon’da teorik bilgiyle eş tutulabilen bir şey olduğunu ileri sürebiliriz. Bizler ancak bilerek mutlu olabiliriz. Biri iyinin ne olduğunu bilmiyorsa iyi davranamaz. İnsanın iyinin ne olduğunu bilmesi için ideaların ideası “iyi”yi temaşa etmiş olması gerekir. Platon’un mağara alegorisinde tasvir edildiği haliyle, zincirlerinden kurtulmuş olan köle Güneş’i gördüğünde gerçeğin bilgisine ulaşır. Güneş ise burada “iyi ideası” ile özdeşleştirilir. Yani ancak gerçeğin bilgisine ulaşan biri mutlu olabilir.

Platon’un düşünceleri, diyaloglarında neden haz konusunda muhataplarının Sofistler arasından seçtiği bilgisini verir. Çünkü haz tam da bir duygu olduğu ve bu anlamda da bizzat değişime tabi olduğu, hatta kendisi bizzat bir değişim, hareket olduğu için değişmez ve biricik bilgi nesnesi olan “iyi”nin yerini tutamazmış gibi durur. Bu durumda da sanki “Haz iyi midir?” sorusu Platon düşüncesinde geçerli bir soru değilmiş izlenimi yaratır. Oysa mesele bu kadar basit değildir. Özellikle *Devlet* diyaloguyla birlikte Platon’un etik anlayışında bir kırılma yaşandığını ve bunun *Yasalar* diyalogunda iyice kendini gösterdiğini fark etmek güç değildir. Bunu salt bilgiye konu edilen, “teorik iyi” anlayışından, uygulanabilir “pratik iyi” anlayışına bir geçiş olarak okuyabiliriz. Bu geçişin kendini en iyi gösterdiği yer belki de Platon’un haz anlayışındaki değişimdir. Biz çalışmamızda işte bu değişimi gözler önüne sermeye

çalışacağız. Bunun için hazzın bir şekilde konu edildiği *Protagoras*, *Gorgias*, *Phaidon*, *Devlet*, *Philebos*, *Yasalar* diyaloglarını ele alacağız.

Platon'un söz konusu diyaloglarda haz meselesini ele alması konusunda iki farklı görüş vardır. Bunları şöyle açıklayabiliriz: a) Platon, haz konusunda bütüncül bir tutum izlemiştir (Annas, 1995); b) Platon, haz konusunda ilerlemeci bir tutum izlemiştir (Rudebusch, 1999). Bütüncül bir yaklaşım izlemiş olması şu anlama gelir, diyalogların yukarıda saydığımız sırayla yazıldığını kabul etsek de etmesek de Platon a1) ya hazzıdır (*hedonisttir*), a2) ya hazzı değildir. Bununla şunu ifade etmek istiyoruz; Platon'un haz karşısındaki tutumunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Bazı yorumcular Platon'un hiçbir şekilde hedonist bir öğretiyi benimsemediğini, bazıları ise Platon'un baştan beri hep bir hedonist öğretiyi benimsediğini iddia ederler (Riel, 2000). Yunan düşünürün haz karşısında ilerlemeci bir tutumda olduğunu savunanlar da kendi içinde ikiye ayrılır: b1) Platon en başta hedonist değildir, daha sonradan hedonist olmuştur; b2) Platon, en başta hedonisttir, daha sonradan hedonizmden vazgeçmiştir (Russell, 2014).

Ancak her iki yorumu da kabul edenlerin yadsıyamayacağı bir nokta vardır. O da şudur: Platon diyaloglarda haz meselesini aşama aşama işler (Wlaston, 1991:464). Haz meselesi bağlamında Platon'un her bir diyalogunda birbirinin devamı niteliğinde olan fikirlere, argümanlara rastlarız. Örneğin, *Potagoras*'ta karşımıza çıkan "hazların ölçülmesi" meselesi *Yasalar*'da nihai bir hal alır. Platon, *Devlet* diyalogunda hazlar arası bir ayırmadan söz eder. Aynı ayrımı *Philebos* diyalogunda başka bir açıdan ele alır ve mutlu bir yaşam için hazzın neredeyse kaçınılmaz olduğundan söz eder. Bu sebeple, çalışmamızda ilerlemeci görüşe daha yakın durduğumuzu baştan belirtmek yerinde olacaktır.

Diyaloglarla ilgili değinmemiz gereken bir diğer nokta ise nasıl sıralandıklarından ziyade diyalog isimlerinin ya da diyaloglarda Sokrates'in muhatabı olanların bizzat Sofistler arasından seçilmiş olmasıdır. Hazzın ele alındığı ilk diyalog olarak kabul edilen *Protagoras* diyalogudur. Oysa biliyoruz ki Protagoras sofisttir (Platon, 2015: 395). Yine aynı şekilde Gorgias bir sofisttir ve kendi adıyla anılan diyalogda haz meselesi gündeme gelir (Platon, 2017a:12). Burada Sokrates'in muhatabı olan Kallikles ise tam bir haz savunucusudur. Hasan Aydın'ın da söz ettiği gibi, "Kallikles, güçlünün iyiliğine vurgu yaparak, duygularda ölçülüğü yok sayar" (Aydın, 2013:229). İstekleri, arzuları (*epithumia*) ve hazları (*hedone*) olabildiğince

ölçüden yoksun bırakan insanlar, isteklerini ve hazlarını sınırsız yaşarlar. Kallikles'e göre iyi bir yaşam insanın tutkularını bastırmasıyla ulaşılmaz. Aksine tutkuları geliştirmek ve her türlü isteklerini yerine getirenler iyi bir yaşama ulaşılabilir (Platon, 2017a: 75-492a). Kallikles'in ifadesi açıktır: İnsan hazlarında ne kadar özgürse, o kadar mutlu olur.

Peki haz tartışması açısından Sofistler bahsi neden önemlidir? Bunu anlamak için önce Sofistler kimdir, buna değinmek gerekir.

Sofist kelimesinin etimolojik kökenine baktığımızda, Yunanca *Sophos* yani bilge anlamına gelen sözcükten türemiş olduğunu görürüz. (Kranz, 1984). Fakat öğrenmeyi ve öğretmeyi kendilerine meslek edinen bu kişiler, ironik bir biçimde ne Platon ne de Aristoteles tarafından bilge kabul edilmezler. Gramerden matematiğe bilginin her türüyle ilgilenen, belli bir ücret karşılığında bilgilerini satan bu gezgin düşünürler, Platon ve Aristoteles'e göre bir anlamda "sahte bilgeler" dir. Platon, *Sofist* diyalogunda Sofistlerin bilgiyi parayla satan bir avcı olduğunu söyler (Platon, 2019: 22). Aristoteles de *Sofistçe Çürütmeler* adlı kitabında Sofistlerin gerçek bilgi sahibi olmadıklarını belirtir. Aristoteles'e göre Sofistler sözde bilgi sahibidir. Ona göre Sofistler bilge görünürler ama gerçekte bilge olamazlar (Aristoteles, 2019:13-20).

Sofistlerle Platon'u karşı karşıya getiren şüphesiz bilgi karşısındaki tutumlarıdır. Platon, ideaların bilgisine dayalı mutlak bir bilgi anlayışını savunurken Sofistlerin bilgi anlayışlarının ise "görelî" olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle Sofistler her şeyden önce bilginin mutlaklığına karşı çıkarlar. Bilgi onlara göre insandan insana değişebilen, öznel bir şeydir. Sofistik hareketi başlatan kişinin Protagoras olduğu kabul edilir (Laertios, 2019: 440, 51). Protagoras'ın meşhur "İnsan her şeyin ölçüsüdür" anlayışı bunun en güzel örneğidir. Platon, *Theaitetos* diyalogunda Protagoras'ın düşüncesini şöyle aktarır; "Her şeyin ölçüsü insandır, insan var olan şeylerin varlıklarının, var olmayan şeylerin yokluklarının ölçüsüdür" (Platon, 2014: 40, 152). Aslında Protagoras şunu söylemek ister; mutlak bilgi yoktur. Rüzgâr üşüyen için soğuktur. Gorgias'ın "Hiçbir şey yoktur. Varsa bile insan için kavranılamaz. Kavranılır olsa bile öteki insanlara anlatılamaz ve bildirilemez" argümanı da Sofistlerin nihilist bilgi anlayışlarına yönelik başka bir örnektir (Kranz, 1984: 197).

Eğer bilgi insandan insana göre değişebilen bir şey ise, her şey "bana" göre değişebiliyorsa, etik de insana göre değişebilir. İnsandan insana göre değişebilecek ve

evrensel olmayan tek şey duygulardır. Bu nedenle etiğin temelinde duygular yer almalıdır. Platon'u haz konusunda Sofistlerle karşı karşıya getiren nokta işte budur. İnsan her şeyin ölçüsü ise iyinin, mutluluğun, yani etiğin de ölçüsüdür. Hazzın insanın ereği olması noktasında Sokrates ve Sofistler arasında gerçekleşen ilk tartışmalar, etik öznelci bir iklimin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aydın, 2013:230). İnsanın kendi duygularını erdem sayması elbette özel bir övgüyü hak eder (Capelle, 1994:108). Aslında bu çatışmanın arkasında “iyi” konusundaki görüş ayrılıkları yatar. *Protagoras* diyalogundan bildiğimiz haliyle, Protagoras'a göre “iyi” “kendinde iyi” gibi bir şey değildir, aksine pek çok yüzü veçhesi olan (*poikilon*) bir şeydir (Platon, 2017a: 417, 334c). Oysa başından beri Platon için sonrasında, her ne kadar pratik veçhesini daha ön plana çıkardığı söylene de, Aristoteles için “iyi” duygu türünden bir şeyle bir tutulamaz gibi durur.

Ahmet Arslan Sofistlerin felsefe sahnesinde yarattığı tahribatı şöyle özetler:

Sofistler tarafından geliştirilen felsefi eleştiri, Yunan sitesinin o zamana kadar kendine dayanak yaptığı ahlâksallığı, dinselliği ve siyaseti tahrip etmiş, ancak onun yerine olumlu kalıcı bir şey koyamamıştır. Sokrates ve Platon işte bu tahrip sonunda ortaya çıkan toplumsal tablonun bilincinde olan filozoflar olarak işe koyulacak ve sadece varlık ve bilgi konusunda değil, değerler konusunda da yeni bir bakış açısı sağlayıp, yeni kavramlarla ve yeni bir zeminde felsefeye yeni bir yön vereceklerdir (Arslan, 2018a: 78).

“Biri iyinin ne olduğunu bilmiyorsa iyi davranamaz” Platon'un Sofistler karşısındaki yola çıkış noktasını bu cümleyle özetleyebiliriz. Peki “iyi” yi nasıl bileceğiz? Platon'un *Phaidros* diyalogundaki at arabacı benzetmesini ele alalım. Ruhun doğuşundan itibaren yan yana duran çift kanatlı at ve arabacıdan oluştuğunu düşünelim. Atlardan biri güzeldir ve iyi soydan gelir. Diğeri ise çirkindir ve kötü soydan gelir. Ruhumuzdaki arabacı iki atın dizginini elinde tutar (Platon, 2017c: 53-246b). Tanrıların atları da arabacıları da iyidir ve iyi soydan gelirler. Zeus kanatlı arabasını kullanarak her şeyi düzenler. Diğer tanrılar ise Zeus'u takip ederler ve hep birlikte gökyüzünün en yüksek kısmına çıkarlar. Gökyüzünün en yüksek kısmı akılla ve saf bilgiyle bilinecek şeylerden oluşur (Platon, 2017c:54-247). İdeler sistemini bir piramide benzetecek olursak; piramidin tepe noktasında “Varlık idesi” bulunur. Platon, işte bu en yüksek ideyi “iyi” idesi olarak görür. “İyi” idelerin idesidir. Ancak bu idenin bilgisine ruhu “uyumlu (harmonik)” olanlar, yani tanrısal nitelikte olanlar erişebilir. Burada Platon'un üç parçalı ruh (*tripartite psyche*) öğretisine değinmek yerinde olacaktır. *Devlet*'te tasvir edildiği haliyle, ruhun bir akılsal yanı vardır; düşünüp tartar ve hesaplar. Öteki düşünmeyen sadece arzulayan yandır. Arzulayan

yan, düşünmez sadece acıkır, susar, coşar, doymak nedir bilmez ve sürekli zevk almak ister. Üçüncü yan iştah yanıdır İştah yanı para arzusuyla daha fazla kazanç elde etmek ister (Platon, 2015: 141-439d-441a). Üç parçalı ruh öğretisini *Phaidros* 'daki at-arabacı mitiyle birlikte ele alacak olursak, buna göre, arabacı akla tekabül eder, çünkü o siyah at ve beyaz atın iplerini tutan kişidir. Bunlardan siyah at öfke duyan yanımız, beyaz at ise arzulayan yanımız ile bir benzeşim ilişkisi içerisinde okunabilir. Eğer arabacı iki atı düzgün kontrol edebilirse idelerin temasına erişebiliriz. Başka bir deyişle, insan aklıyla ruhundaki iki yanı dizginlerse ancak mutlu bir yaşam sürebilir. Burada asıl iş arabacının yapmış olduğu iştir. Arabacı adeta bir ölçü sahibi gibi atları yola getirir. Bilge insan da tıpkı arabacı gibi akılla eylemi tanıyan ve “iyi”nin ölçüsünü koyabilendir (Çilingir, 2014:31).

At arabacı benzetmesinde insanın hazlarını kontrol etmesinin gerekliliği ifade edilir. Ancak burada genelde gözden kaçan bir nokta vardır, o da şudur: Haz duymak insanın doğasında onun doğuştan sahip olduğu bir şeydir. Üstelik hazzın ölçüye, yani akla tabi olması gerektiği düşüncesi, daha baştan bize şunu söyleme imkânı verir: Demek ki haz duymanın kendisinde iyilik, kötülük yoktur olsa olsa sınırsızlık/sonsuzluk vardır. Hazların iyi ya da kötü olmaları, akıl tarafından ölçülüp biçilmelerine ve yönlendirilmelerine bağlıdır.

Platon, ideler teorisi gereği, ide teması, en yüksek iyinin bilgisine erişilmeden mutlu olunamayacağı düşüncesinden, *Philebos* diyaloguna gelindiğinde, mutlu olmak için haz da duymak gerekir, düşüncesine geçer. Başka bir deyişle, *Philebos* diyalogunda “iyi”, *Gorgias*, *Şölen*, *Devlet* diyaloglarındaki gibi “en yüksek iyi”, “iyi idesi” olarak değil de birtakım kriterleri yerine getirmesi beklenen “pratik bir iyi” olarak karşımıza çıkar. Nitekim Platon hazları *Devlet*’te “iyi” ve “kötü” hazlar olarak ayırırken, *Philebos*’ta hazları “faydalı” ve “faydasız” olarak ayırır. “İyi” nin giderek belli koşullar üzerinden ele alınan, bir anlamda salt bilgi nesnesi olarak görülmeyen bir şeye dönüşmesi ise nihai halini *Yasalar*’da bulur gibi durur. Diyaloglar arasındaki bu geçiş biraz sorunlu ve problemlidir görünse de boşuna olmasa gerekir. Her ne kadar Platon’da hiçbir zaman “haz iyiyle özdeştir”, diye bir düşünceye rastlamasak da, haz bize şunu sorgulama imkanı verdiği için önemlidir. Platon’a göre insan salt akıl ve düşünce yaşamıyla mutlu olabilir mi? Başka türlü ifade edecek olursak, Platon’un etik anlayışında bir kırılma yaşandığı ve iyi idesinin eylem alanına indirilerek eylem ilkesine dönüştüğü söylenebilir mi?

Bu soruya Aristoteles düşüncesine değinmeden cevap vermek elbette düşünülemez. Çünkü kaynağının Platon'da bulunup bulunmayacağını yaptığımız bu çalışmada sorgulamaya açtığımız bu soru, aslında Aristoteles etiğinde alenen dile getirilen bir sorudur. Platon'a göre haz, bir insan duygulanımıdır ve pratik yaşamda yer alması gerekir. Platon *Yasalar* diyalogunda hazzı iyi bir yaşama dahil etmeye çalışır. Platon'un yapmaya çalıştığını düşündüğümüz şeyi Aristoteles yapar. Aristoteles, Platon'un "iyi idesi"ni gökyüzünden yeryüzüne indirerek, ahlaki eylemde araştırma konusu haline getirir (Çilingir, 2014: 27). Aristoteles etiğinin temelini de Platon'un ki gibi mutluluğun bütün insanlar için nihai amaç, insanı mutlu kılacak şeyin ise iyilik olduğu düşüncesi oluşturur. Ancak Aristoteles'e göre insanlar sadece bilen varlıklar değildir, aynı zamanda arzu sahibidirler, üstelik her şeyden önce arzularını ve isteklerini gerçekleştirmek için eylemde bulunurlar. Arzular insanın eyleme giden yolu tercih etmesi için önemlidir. Burada cevap verilmesi gereken soru açıktır, "iyi"nin "ide" olmaktan kurtulup "gerçekleştirilebilir", "pratik", "iş gören" bir şeye dönüşmesinin "haz" tartışmasındaki karşılığı ne olabilir? Yoksa Aristoteles'in Platon'dan farklı olarak hazzı iyiyle özdeşleştirdiğini mi söyleyeceğiz?

Bu çalışmanın ilk amacı, hazzın her şeyden önce etiğin konusu olduğunu, haz tartışmasının etiğin sınırları içerisinde kalarak yapıldığını göstermektir. İkinci olarak ise, Platon'un *Protagoras*, *Gorgias*, *Phaidon*, *Devlet* *Philebos* ve *Yasalar* diyaloglarında ilerlemeci bir tutum izleyip izlemediğini ortaya koymaktır. Platon, *Protagoras* diyalogunda hazları ayırmaz ancak ölçü tekniğinden söz eder. *Gorgias*'da hazları reddediyomuş gibi durur ama öğrenme hazlarından söz eder. *Devlet* diyalogunda hazları entelektüel ve bedensel hazlar ve daha sonra da iyi kötü hazlar olarak ayırır. Eğer böyle bir değişim varsa, bu neye işaret ediyor? Ve bu sürecin Aristoteles'in düşüncesinde nasıl bir etkisi olmuş olabilir? Bu sorulara iki düşünür arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları, tartışmayı ele alış biçimlerini, hazzı nasıl tanımladıkları üzerinden bir cevap sunmak mümkündür.

Çalışmanın kapsam ve alanı, Platon'un haz anlayışı ve bu haz anlayışının Aristoteles'in görüşlerine yansımalarıyla sınırlıdır. Çalışma giriş ve sonuç hariç Platon'un haz anlayışı, Aristoteles'in bu haz anlayışına eleştirileri olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Platon'un yukarıda andığımız diyaloglar, kronolojik sıralaması takip edilerek haz anlayışı açısından analiz edilecektir. Amaç, Platon'un haz

anlayışındaki değişimi gözler önüne sermektir. Hazzın bir davranış ilkesi olup olmadığı, sorusu kapsamında Platon'un iyi yaşam içerisinde hazza nasıl bir yer attığı gösterilecektir. İkinci bölümde ise Aristoteles'in haz anlayışı ortaya konularak, bu anlayışın ne ölçüde Platon'dan etkilendiği benzerlik/karşıtlık ilişkisiyle gösterilmeye çalışılacaktır. Platon'un haz anlayışının Aristoteles tarafından nasıl miras alındığına yönelik Aristoteles'in hazza dair söylemleri analiz edilecektir.

Literatür taraması yapmamız araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olmuştur. Tezimizde kullanılan yöntem, nitel araştırma yöntemleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN HAZ ANLAYIŞI

1.1 *Protagoras* Diyalogunda Haz

Platon'un hazzı tartıştığı ilk diyalog *Protagoras*'tır. Platon'un hazzı tartışma konusu yapmasının sebebi hazzı açıklamak değil, erdemın öğretilebilir bir bilgi olup olmadığına ilişkin hazzı bir araç niteliğinde kullanmaktır.

Platon'un baş karakteri olan Sokrates, sofist olan muhatabı *Protagoras*'a şu soruyu yöneltir, Erdem bir bütün müdür ve doğruluk ölçülülük cesaret ve dindarlık erdemın bir parçaları mıdır, yoksa bu nitelikler tek ve aynı şeye verilen değişik adlar mıdır? Bu soruya *Protagoras* şu şekilde cevap verir: Erdem tek bir şeydir ve söz edilen nitelikler ancak erdemın parçaları olabilir. Sokrates, yüzün parçaları gibi erdemın parçalarının da kendine özgü özellikleri var ise, birinin bir diğerine benzemediğini ve bunun çok açık olduğunu ifade eder (Platon, 2017a: 411-329d).

Her bir parça kendine ait olan özellikleri ile diğerlerinden ayrılır. Örneğin, yüzdeki tüm parçaların farklı bir işlevi vardır. Tüm parçaların birleşimi ile yüz oluşmuş olur. Erdem, her biri birbirine benzemeyen parçalardan oluşuyor ise, o halde insanların bazıları erdemın bir parçasına sahip olurken, bazıları da diğer parçalarına mı sahip olur? Platon, doğru olmayan cesur insanlara ya da doğru olup bilge olmayan insanlara rastlanıldığı düşüncesiyle, erdemın tek bir parçasına sahip olmak insanı erdemli kılar mı, sorusunu ortaya atar (Platon, 2017a:411-329d). Platon'a göre erdemın parçaları arasında bir benzerlik olduğunda parçalar birbirine benzer demek, ya da parçalar arasında bir farklılık olduğunda parçaların benzemez olduğunu söylemek yanlıştır (Platon, 2017a:414-331e). Erdemın parçalarının birbirleriyle karşıtlık ve benzerlik ilişkisi söz konusu olduğunda, Platon hoş ve iyi arasındaki ilişkiyi ele alır.

Buna göre Platon, hoş bir hayat yaşamamanın iyi, hoş olmayan bir hayat yaşamamanın ise kötü olduğunu söyler. Diyalogda Platon'un bu düşüncesine karşılık, *Protagoras* söze şöyle başlar: Hoş olan her şey her zaman iyi midir ya da hoş olmayan şeylerin hepsi mi kötüdür? Hoş şeylerin bazıları iyi olmazken, hoş olmayan şeylerin bazıları kötü olmayabilir. Bu iki durumun ortasında ise ilgisiz olarak belirtilen tür vardır ki; o ne iyidir ne de kötüdür (Platon, 2017a:434-352c-d).

Bu düşüncelerden hareketle hoş bir hayat yaşamak, insanın yaşamında yapmış olduğu tercihlere bağlı olarak iyi olanlarla bezeli bir bahçeye benzetilebilir. Hoş olmayan bir hayat ise zararlı bitkiler ve dikenlerle çevrelenmiş bir bahçeye benzer. Peki bu bahçenin içerisinde her zaman birbirinden güzel ve yararlı şeyler mi yetişir? Biz biliyoruz ki bir bahçede yetişen sebze ve meyvelerin yine onların büyümesine yardımcı olan dikenler ve zararlı bitkilere ihtiyacı vardır. Bu nedenle hoş olmayan bir hayatın içerisinde dahi her zaman kötü olan şeyler yer almayabilir. Hoş ve iyinin benzer şeyler olduğu düşüncesi akla uyduğu zaman, hoş ve iyi aynı şey olarak görülebilir. Bu kapsamda çoğunlukla insanı yöneten şey bilgi değil; öfke, arzu ve acı gibi şeyler olur. Öyle ki tek bir parçanın bizi erdemli bir insan yapabilmesi ne denli zor olsa da erdem en yüksek iyi olduğunu varsaydığımızda bizim en yüksek iyiye ulaşmak için tüm parçaların işlevini yerine getirip getirmediği sorusunu cevaplamamız gerekebilir. Çünkü insan bir şeyin iyi olduğunu sandığı için o şeyin peşinden sürüklenir.

Bir şeyin kötü olduğu bilindiği halde yapılması zevke kapılma değil insanın iyilik karşısında yenilmesidir. Platon'un bu zevke yenilmeyi belirtmesi insanın içinde bulunduğu duygulanımın ne olduğuna ilişkin bir çıkarımdır. İnsanın yaşamış olduğu her şeyin sonucu kötüye ulaşmayabilir. Bunun tam karşıtı olarak hoşuna giden her şey de onu iyiye götürmeyebilir. Örneğin, hastalık insan için hoş olmayan bir şeydir. Bu durumda istemeyerek ilaç içilmesi ya da iğne vurulması, o an için insana kötü gelse de ilerleyen zamanda hastalık durumunu iyileştireceği ve insanı acıdan kurtaracağı için kötü bir şey olmaktan çıkıp gelecekte zevk verir. Kötü olan zevkler, insana yaptığı an hoş gelen ancak daha sonra acıya dönüşen şeylerdir. Öyle ki insanlar zevki iyi bir şey olarak düşündükleri için, ona yakın olmak ister.

Zevk ve acı verici olan şeyler neden iyidir? Örneğin, beden eğitimi, askerlik çalışmaları ve insanı tedavi etmek için insan bedenini kesip biçen hekimlik acı getirdiği için mi yoksa ileride sağlıklı olmayı getireceği için mi iyidir, o an üstün tutulan zevk isterse yanılısama olsun, insan bilerek mutsuzluğun peşinden koşmaz. O halde haz iyiler arasında bir iyi midir? Platon bu sorulara ilişkin cevabını şu şekilde ifade eder:

Zevki, iyi bir şey saydığımız için ele geçirmeye çalışıyor, acıdan da, kötü saydığımız için kaçmaya uğraşıyorsunuz, değil mi?.. Zevk bile sizi daha büyük zevklerden yoksun bırakınca ya da verdiği zevkten daha büyük acılar doğurunca kötü bir şey oluyor gözünüzde (...) Acı için de aynı şeyleri söylemek gerekmez mi? Sizi daha büyük acılardan kurtardığı doğurduğu acılardan daha büyük zevklere yol açtığı zaman acıyı bile

iyi saymaz mıyız? (...) İyinin kötüyü ya da kötünün iyiyi yenecek değerde olmasını ne sağlar? (...) Birinin büyük, öbürünün küçük, birinin az, öbürünün çok olması değil mi? (...) Zevklerle acılar arasında bazıları öbürlerinden daha büyük ya da daha küçük, daha çok ya da daha az, daha güçlü ya da daha zayıf olduklarından bir fazlalık ya da eksiklik oranından başka bir ölçsüzlük var mı? (...) Tartı kullanmayı bilen bir adam gibi terazinin bir kefesine hoş şeyleri, öbürüne hoş olmayan şeyleri koy; birine yakın şeyleri, öbürüne uzak şeyleri ekle ve hangi kefenin daha ağır bastığını gör (Platon, 2017a: 355d-e, 356a).

İnsanlar yaptıkları işleri iyiye dayandırırlarsa bu onları ölçülü kılar. Bunun aksi halde işlerini iyiye dayandırmayanlar ölçsüz davranmış olur. Ölçülülük iyi olanı getirirken, ölçsüz davranmak ise aşırı istekleri getirir. Kuvvetle yapılan kuvvetlice, zayıflıkla yapılan ise zayıflığı doğurur. Bu durumda aynı şekilde yapılanlar aynı ilkenin, karşıtlıkla yapılan da karşıt bir ilkenin eseridir (Platon, 2017a: 414-332b-c).

Bir şeyin daha az ya da daha çok olup olmamasına karar verecek olan kim, bu işi kim yapacak? Platon, burada bir ölçü sanatından bahseder. Bizim görünüşleri kavrama yeteneğimiz, bir yanılsama olabilir. Tartıp ölçebilen ve tercihlerinde aklın ışığında ilerleyen insan ölçülü olur ve yararlı şeyler onun seçimidir. Bunun karşıtında ise ölçülü olmayan insanın karşılaşacağı şey kötüdür. İşte bu yüzden ölçü sanatının yanılsamaları gidermesi ve gerçek olan şeylerin görülmesini sağlaması ruha bir rahatlama hissi verir. Haz ve acıların doğru seçimi hayatın kurtuluşudur. İnsan karşısına çıkan şeylerden birini seçmek zorunda kaldığında, ölçü bilimi onları azı ya da çoğu bakımından kendisiyle veya diğer şeylerle karşılaştırır. Böylelikle var olan durumların eksikliğini ya da fazlalığını göstermesi bakımından seçim kolaylaşır. Aslında burada bir tamamlanma ya da bir eksikliğin giderilmesi üzerine ölçü sanatının önemi vurgulanır.

Tartma bilimine hâkim olmayan insanlar mutlak olan gerçeğe erişebilir mi? Mutlak olan gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan şey olarak ölçme bir bilimdir, ölçü bilimidir. Çünkü bilimin bulunduğu yerde, zevkler ve insanın vazgeçemediği istekleri olsa bile, bilim hepsinden daha değerli ve üstün bir şeydir. Bilen ve iki durum karşısında hangisini seçmek istediğini ölçüp tartarak karar veren insan bilimin ışığındadır ve zevke yenilmez. Oysa ki zevke yenilen daha doğrusu iyilik karşısında yenilen insanlar, bilgiden uzak oldukları için cahildir. İyi karşısında kötü olanın seçilmesi bilgi eksikliğinden başka bir şey değildir. Bilge olmak insana iyi olanı seçmesinde yarar sağlayacağı için hoş olan hayatı sunar. Cahillik ise kötü olanın seçilmesine sebep olur. Bir insan iyi olanı bilip bunu yapmak elindeyken aksi bir durumu seçerse, kederli ve hoş olmayan bir hayat yaşar (Platon, 2017a: 440-441-357d-358b).

Platon'da eylemler hep iyiyi elde etmek için yapılır. Çünkü iyi olan insan mutlu bir yaşama sahip olur. Burada haz bir erek değil de bir sonuç olur. Haz, getireceği iyi veya kötü sonuçlara göre insanın değerlendirebileceği bir duygulanımdır. Bu nedenle hazzın ve mutluluğun iyiyle olan ilişkisi birbirinden farklıdır. Haz, duruma bağlı koşullu bir iyiyken, mutluluk ise her durumda koşulsuz bir iyidir. Zira insan doğası gereği iyi olana ulaşabilmek için eksikliğini tamamlamak ister. Platon'a göre insan kendinde bulunan potansiyel güç ile kendini gerçekleştirmek yani mutlu olmak ister (Sönmez, 2014: 14).

Buradan çıkaracağımız sonuçlar şunlardır; 1) Platon, *Protagoras* diyalogunda haza ilişkin bir tanım yapmaz. 2) Bu diyalogda Platon'un haccı mı yoksa haz karşıtı mı olduğu düşüncesi üzerinde mutlak bir anlaşmaya varılamaz. 3) Haz ve iyi arasındaki aynılık ilişkisi reddedilir. O hazlar arasında ayırım yapar ve bazı hazların sonucuna bağlı olarak iyi olabileceğini belirtir. 4) İyi ideası o denli ulaşılmaz ve yüksek bir şey ki iyi koşulsuzdur. Kötü olan bir şey dahi iyiye içinde yer verebilir. O halde hastalık örneğinde belirttiğimiz gibi iğne vurulması sonucu iyi olan bir insanın iyi olması koşullu olmaz mı? 5) Mevcut olmayan hazzdan bahsedilmesi hazzın bir eksikliğin giderilmesi noktasında bulunmasına işaret eder. Çünkü henüz hazzın bir tanımı ve çeşitliliğinden söz edilmez. 6) Bu durumda haz tek başına iyi olamaz. Haza eşlik edecek olan şeyin akıl olması gerekir. Platon'a göre hazların ölçülmesi sonucu insan mutlu olur.

1.2 Gorgias Diyalogunda Haz

Gorgias diyalogu Platon'un hedonist öğretiyi reddettiği ve bununla birlikte ileride *Philebos* diyalogunda karşılaşacağımız haz anlayışının temelini oluşturmuş olduğu bir çalışmadır. Platon, bu diyalogda haz ve erdemin mutlulukla olan ilişkisini ele alır. Diyalogda Platon tarafından konuşturulan Sokrates ile sofist olan muhatabı Kallikles, iyi yaşam üzerine tartışmaktadır. Kallikles herhangi bir şeyin kölesi olan insanın mutlu olamayacağını aksine taşkınlık, ölçsüzlük ve hesapsızca harcamanın insanı erdeme ve mutluluğa götürceğini belirtir. Sokrates ise Kallikles'in bu cevabına karşılık, insanı düzenli bir yaşamın ölçsüz bir şekilde geçirilen yaşamdan daha mutlu edeceğini söyler (Platon, 2017a: 98- 492c).

Platon'a göre ruhun, doymak nedir bilmeyen arzulayan yanı, her yanı delik deşik olmuş bir fıçıya benzer, En mutsuz olan ruhlar işlenmemiş ruhlardır. Bu ruhlar delikli

bir fıçıya yine delikli olan bir kapla su doldurmaya çalışır (Platon, 2017a: 99-493b). İnsan arzulayan yanının isteklerini sürekli doyumak için uğraşır. Ancak delikli bir fıçıya benzetilen bu yan sürekli istek halinde olduğu için dolmak yerine sürekli boşalır ve tekrar tekrar dolmak ister.

Ruhu, delikli fıçı gibi sürekli boşaltmak ve arzularla tekrardan doldurmak istemek, ölçülü adamın değil de daha çok bilgi sahibi olmayanın yapacağı bir şeydir. O halde ölçüsüz olan bir yaşam yerine düzenli ve insanın gereksinimlerinin giderildiği bir yaşayışı tercih etmek daha doğru olur. *Protagoras* diyalogunda Kallikles'in savı olan hesapsız isteklerin, ölçsüzlüğün getireceği mutluluk düşüncesine karşılık, Sokrates ölçülü olan bir adamın mutlu bir yaşam süreceğini söyler. Kallikles, ölçülü bir insanın küpünü isteklerle doldurmasından sonra herhangi bir zevk ya da üzüntü duymayacağı için onun yaşamını taş benzeter. Sokrates'in buna dair vereceği cevap gecikmez, buna göre küpün daha çok doldurulması, küpün içindekilerin daha çok akmasını, küpün daha büyük ve delikli olmasını sağlar. Hiç dolmadan her şeyi sürekli isteyen biri henüz doymamışken yemek yemek ister ve aç olmanın nasıl bir şey olduğunu bilemeyeceği için doymanın da ne olduğunu bilemez. Burada aklımıza şu sorunun gelmesi gerekir. İnsanın yemek yemesinin karşısında açlık ya da su içmesinin karşısında susuzluk yer almaz mı? Bu çerçevede karşıtlıklar argümanına değinmemiz gerekir.

1.2.1 Karşıtlıklar Argümanı

Karşıtlıklar söz konusu olduğunda Sokrates bu durumu insanın sürekli acıkarak yemesi, sürekli susayarak tekrar su içmesi gibi bir şeye benzeter, uyuz olup kaşınan bir insanın mutlu olup olamayacağını sorar. Kallikles kaşınmayı bile zevk verici bir şey olarak görürken, Sokrates ise hiçbir ayırım yapmadan zevk veren her şeyin mutluluk getireceği fikrinin yanlış olduğunu söyler (Platon, 2017a: 100-494c-d-e). Kallikles'e göre zevkli olan şey iyidir. Ancak bilgi ile korkusuzluk birbirlerinden farklı şeyler olduğu gibi bunlar her zaman iyi olmayabilirler. O halde haz almanın her zaman bilgiyle ilişkili olduğu söylenemez. Kallikles'in bu ifadelerine Sokrates şu şekilde cevap verir: İyi herhangi bir zevk değildir. Örneğin; sağlıklı bir adamda hastalık, hasta bir adamda ise sağlık bulunmaz, o halde bunların ikisi de aynı anda bulunan şeyler değildir. Bu durum zevk ve acı ya da mutluluk veya mutsuzluk için de geçerlidir. Acı zevkin olduğu yerden çok uzaktadır, zevkte acının duyulduğu an çok uzaklarda yer

alır. İnsanda bir anda bulunan hem de bulunmayan şey iyilik ve kötülük olmaz (Platon, 2017a: 81-496c).

Protagoras diyalogunda belirttiğimiz gibi her şey karşıtlıklarıyla var olur. Acıkmak bir insanın acı duymasına neden olacağı için bir eksiklik halidir. Oysa mutluluk bir tamamlanma halidir. Yemek yenmesi insanın eksikliğini tamamlayacağı için aynı zamanda zevk duymasını sağlar. Zevk duyan insan acı çekmeye oranla mutlu olabilmeye bir adım daha yakındır. İnsanın susadığı an su içmesi tıpkı acıktığında insanın yemek yemesi kadar zevk verici bir şeydir. Kuşkusuz susamış bir adamın arayacağı ilk şey su olur. Burada yeni bir sorunsal karşımıza çıkabilir. Damla damla içilen su, insanın susuzluğunun daha çok hissedilmesine neden olur. Daha çok istekle aranan su, daha çok susuzluğu arttırmaz mı? Çünkü içme eylemi sona erdiği an su içerken duyulan zevkte sona erer. Bu söylemlere göre insanın acıktıkça yemek yemesi ya da her susadığında içmesi ona koşulsuz mutluluk değil aksine anlık mutluluklar sağlamaz mı? İsteklerin giderilmesi ıstırapı bitirir. Ancak isteklerin giderilmesi için yapılan eylem bittiği an zevk de biter (Platon, 2017a: 103-497c).

Açlık ve susuzluk gibi insanın diğer istekleri de giderilince zevk bir anda kesilir. Ancak iyilik ve kötülük zevk gibi değildir. Onlar eylemin bitiminde bir anda kesilmez. Eylemin ne olduğuna dair iyilik ya da kötülük devam eder. Biri kesilince diğeri de kesilmez. İyilik ve kötülük, ıstırap ve zevk gibi bir anda kesilmediğine göre bunlar ayrı şeylerdir (Platon, 2017a: 103-497e). Burada zevklerin daha az ya da daha çok oluşuna göre bir niceliksel ayırımın yanında artık zevklerin niteliksel ayırımlarına değinilmesi gerekir.

1.2.2 Hazların niceliksel ve niteliksel ayırımı

Sokrates'e göre iyiler koşulsuz iyi olduğu için iyi, güzeller de koşulsuz güzel olduğu için mi güzeldir. Bu noktada zevkler iyi, acılar da kötü olur. Kallikles'e göre budala olan bir insana iyi diyemeyiz, çünkü akıllı ve korkusuz olan insan iyidir. İyi olmasa dahi budala insan da tıpkı akıllı bir insan gibi sevinç ve üzüntü duyar (Platon, 2017a: 105-497e).

İyi ve güzel olan şeyler kendilerinde iyi veya güzel olsalar dahi haz henüz kendinde hoş değildir, o başka bir şeye bağlıdır. Buna göre iyi ve güzel olan koşulsuz olurken, hazzın koşullu olması gerekir. Çünkü haz koşulsuz iyi olan bir şey değildir. Örneğin, savaşa giden bir korkağın sevinç duyması düşmanın geri çekilmesi koşuluyla

olur. Savaşta düşmanların çekilmesinden haz duyan askerler arasında korkak olanın veya korkak olmayanın duyduğu sevinç ya da acı bir olabilir. Oysa budala ve korkak olan kötü, akıllı ve korkusuz olan ise iyi olur. Ancak korkak, korkusuz olana karşı daha çok acı ve sevinç duyar. Sokrates'e göre akıllı ve korkusuz olan iyi olduğuna göre iyi ve kötü olan insanın duymuş olduğu zevk ve acı bir olur (Platon, 2017a: 105-498b-c).

Savaşa korkarak giden birinin yaralandığında duymuş olduğu acı ile korkusuz olan ve savaşı zaferlerle kazanan bir adamın duymuş olduğu zevk aynı ölçüde midir? İyiliğin ve kötülüğün, zevkle acının çokluğuna göre çok; azlığına göre az olup olmadığına değinecek olursak, buna göre budala ve korkak olan insan kötü, neşe duyan iyi, acı duyan insansa kötüdür (Platon, 2017a: 106-498e-499a). Kallikles'in tüm acı duyan insanlar kötüdür ya da her neşe duyan insan iyidir düşüncesinin kendi içinde doğruluğu şüphe içerir. Hasta olan bir insanın tedavi olurken duyacağı acı kötü olabilir mi? Bu durum neşe için de geçerlidir, savaş meydanından kaçtığı için zevkin en büyüğünü duyan insan iyi olabilir mi? Bu sorular bizi asıl gitmek istediğimiz noktaya ulaştırır.

Zevkle iyi bir olarak düşünülürse, kötü adam da en az iyi adam kadar iyi veya kötü olur. Bu sorun, Kallikles'in de kabul edeceği gibi zevklerin iyi ve kötü zevkler olarak niteliksel ayırımına neden olur. Sokrates'in de belirtmiş olduğu gibi, zevklerin kimi iyi, kimi ise kötüdür. Yararlı olanlar iyi, zararlı olan ise kötüdür. İçme ve yeme zevklerinde bedeni güçlendiren şeyler iyi, bunların tersi kötüdür. İyi zevkler kötü zevkler olduğu gibi iyi acılar kötü acılar da vardır. Ancak diyalogda Sokrates'in de söylediği gibi bizim iyi zevklerle iyi acıları seçip benimsememiz gerekir. Çünkü insan bütün işlerinde iyi olanı amaç edinmelidir (Platon, 2017a: 107-499b-d-e).

İyi tek başına ilkenin kendisi olamazken, zevk de tek başına iyi olamaz. Bu çerçevede zevk de tek başına yaşamın iyiliğini vermez. Çünkü zevk peşinde koşanların hatası, isteklerini akılla değil, deneyimle temellendirmeleridir. O halde hazzın doğasına dair şu söylenebilir: haz bir eksikliğin giderilmesidir. Amaç olan için eylemek isterken, zevkin yanına iyiyi almalıyız, çünkü tek başına ikisi de bizi insanın en yüksek nihai amacı olan mutluluğa götürmez. O zaman hazzın ölçülebilir olması ve iyiyle olan ilişkisi bağlamında belirlenmesi gerekir. Çünkü haz ile iyi arasındaki seçim niceliksel iken artık burada niteliksel bir hal alır.

Bedene düzeni öğreten beden eğitimciler ve hekimler de bir uyum ile işlerini yaparlar. Peki bu çerçevede düzensiz bir ruh mu yoksa düzenli bir ruh mu iyi olur? Bedene düzen ve uyumluluk veren şey sağlıktır. Ruha düzen ve uyumluluk veren yasalara uygun davranmaktır. İnsan ancak bu şekilde doğru ve ölçülü olabilir. İşte *Gorgias* diyalogunun asıl konusu olan söylevci, yurttaşlarının ruhuna doğru olanı öğretip, eğriliği ise onun ruhundan atan, ona ölçülü olmayı öğretip ölçsüzlüğü ruhundan uzaklaştıran daha doğrusu bütün erdemleri yurttaşlarına öğretip kötülükleri onun ruhundan bertaraf eden kişidir. Hekim, bir adamın acıkınca yemesine, susayınca içmesine izin verse de, beden hastalanınca insanın istediği gibi yemesini ya da içmesini yasaklar. Bu yasak ruh içinde geçerlidir. Ruh, ölçsüz bir şekilde doğru olandan uzaklaşmışsa onun isteklerini dizginlemek gerekir. O halde ölçülü ruh, iyi bir ruh olurken ölçsüz ruh kötü bir ruh olur. Bedensel ve ruhsal zevkler de ölçülü olmak insana iyi olanı sağlar. Çünkü düzenli bir tamamlanma iyi bir yaşamı garanti eder. Platon'a göre ruhun zevki ile uğraşan ve ona bu zevki nasıl vermesi gerektiğini bilmeyen, zevkin iyi mi kötü mü olduğuna dair bir bilgisi olmayan insan dalkavuktur.

1.2.3. Haz, Erdem ve Mutluluk

Platon için erdemli bir yaşam, insanı mutlu kılacak en doğru seçimdir. Hoş ile iyi aynı şey olmamakla beraber, o hoş olanın iyiye varılması için kullanılmasını söyler. Zira hoş, varlığında zevk aldığımız, iyi de varlığında iyi olduğumuz şeydir. Bizim iyi olmamız bütün iyi şeylerin iyi olmasının yanında, bizde var olan erdemlerden kaynaklanır (Platon, 2017a: 115-506c). Bu ifadelerden yola çıkacak olursak, hoş ve iyi aynı şeyler olmaz. Hoş olan iyi ya da kötü yaşama eşlik edecek bir şey olarak anılır. O halde yaşamı iyi ya da kötü yapacak olan nitelikleri bilmemizi sağlayan bir kriter olmalıdır. İşte bu kriter erdemlerin düzenini sağlayan bir tekniktir.

Bir şeyin iyi olmasını sağlayan bu düzenleyici teknik, o şeyin özünde olmalıdır. Özel bir düzenleme gerektiren bu şey *Protagoras* diyalogunda ifade edilen ölçü tekniğidir. Erdemli olan şeyin özünde bulunmasından dolayı ölçülü olan mı yoksa ölçsüz olan bir ruh mu iyidir sorusu karşımıza çıkar ki, diyalogda Sokrates bu soruyu şu şekilde cevaplandırır;

Ölçülü bir adamın görevi, yapması gerekenin ardına düşmemek, onu önlemektir; o yalnız ödevi olan şeyleri, insanları, zevkleri, acıları sabırla yüklenir. İşte bu yüzden Kallikles, ölçülü adam demin söylediğimiz gibi, doğru ve korkusuz olduğu için iyi adamdan başkası olamaz; iyi adam ne yaparsa yapsın o şey iyi ve eksiksiz olur; yaptıkları iyi olan ise mutlu ve esendir. Kötü işler yapan adam, mutsuzdur (...) Mutlu olmak isteyen ölçülülüğü

aramalı, uygulamalı, ölçsüzlükten kaçabildiğince kaçmalı; yaşayışını düzene sokan böyle bir adamın yanına ceza uğramaz (Platon, 2017a: 115-116-507b-c).

Ölçülü bir ruhun insana sağlayacağı elbette mutlu bir yaşam olacaktır. İnsan tutkularından vazgeçtiği ve onları dizginlediği vakit kendini mutsuz olacağı birtakım şeylerden alıkoyar. Ölçsüzlükle tutkularının peşinden pervasızca giden kişi, suyun dibinin eşsiz güzelliklerle mi yoksa çakıl taşlarıyla mı dolu olup olmadığını bilemeyeceği için mutsuz olabilir. Burada şöyle bir sorunla karşılaşmaz mıyız: Ya suyun dibi eşsiz güzelliklerle bezeliyse, o halde tutkularımızın peşinden gitmediğimiz için bize iyi olanı sağlayan zevkten mahrum kalmış olmaz mıyız? Bu durumda dahi Sokrates'in cevabını duyar gibiyiz. O filozofların, düzen ve ölçülülüğün, yer ve gökle, tanrıyla ve insanla sıkı sıkıya bağlı bir şekilde olduğu için evrene ve kozmosa düzen dediklerini belirtir (Platon, 2017a: 116-508a). Bu nedenle her durumda ölçsüz olan isteklerden uzak durulmalıdır. İnsanı mutluluğa ulaştıracak ve iyi eyleyerek erdemli olmasını sağlayacak olan ölçülü bir ruhtur.

Bu diyalogdan hareketle vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz: 1) Platon, Kallikles'in hedonist öğretiyi reddeden haz anlayışına kapı aralamasının bir yanılısına olduğunu ifade eder. 2) Mutluluğu zenginlik ve refah belirleyemez. İçeriksel olan bir şeyin mutluluğu belirleyemediği gibi, mutluluk erdem tarafından belirlense dahi, erdem burada asıl malzeme değil de yaşayışa yön veren bir şeydir. 3) Hedonistlerin söylediği gibi mutluluk haza bağlı bir şey olamaz. Çünkü haz koşulsuz bir iyi değildir. Oysa ki mutluluğu koşulsuz iyi sağlar. Hedonistler erdemden haz verdiği sürece mutluluğu sağlayacağını söylese bile, Platon'da erdem koşullu bir iyi değildir. Erdem kendinde iyi olandır. Erdemli yaşayıp bundan zevk duyulsa bile bu yaşamı mutlu kılan şeyin haz olduğu anlamına gelmez. Çünkü haz ancak eylemimize eşlik eden bir şeydir. 4) Burada iyi ve kötünün bedensel ve ruhsal zevklerle olan ilişkisini irdelemiş olsak da henüz hazzın doğasının ya da türlerinin ne olduğuna ilişkin bir açıklama Platon tarafından ifade edilmemiştir.

1.3 Phaidon Diyalogunda Haz

Platon'un gençlik döneminden olgunluk dönemine geçişte bir köprü olan Platon *Phaidon* diyalogunda, ahlaki ve manevi değerleri kavramayı ve bu kavrayışı bütün bir yaşama ve eylemlilik sürecine uygulamayı gerektiren bir hayattan söz eder. İnsan gerçek mutluluğa bu yoldan geçerek ulaşır. İnsan ruhu ancak böylesi bir felsefi hayat içinde teselli bulup gerçek amacına ulaşır (Platon, 2017b: 22). Platon'a göre insanın

mutlu olmasını sağlayacak koşul olan iyilik ruha aittir ve bedenın ruhtan ayrılması insanın hakikate ulaşabilmesi için gereklidir. Ancak bu her insan için böyle mi olacaktır? Zira Platon için bu hakikate ancak filozoflar ulaşabilir. Peki bunu nasıl anlayacağız? Bu sorulara cevap verebilmek için haz ve acı arasındaki ilişkiye değinmeye çalışacağız.

İnsanların haz dedikleri şeyin karşıtıyla bir bağlantısı olması gerekir. İki duygunun insanda yan yana olmak istemediğini karşıtlıklar argümanı başlığı altında belirtmiştik. Ancak bir yandan da birbirlerine bağlı oldukları için hangisini çeksek diğeri de elimize gelir. Sokrates'e göre Tanrı bu iki düşmanı barıştırmak konusunda başarılı olamasa da ikisinin başlarını bir yere bağlamıştır. Birinin diğeriı gördüğünde peşinden gitmesinin nedeni budur. İnsanın bağlı olmasını sağlayan zincirin verdiği acı, zincir çıkarıldığı zaman haz duyulmasına neden olur (Platon, 2017b: 47- 60c). Haz ve acı arasındaki bu ilişki onların birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir. Her kim ki birini istiyorsa diğeriı de katlanmak zorunda kalır. Ölüm ve yaşam arasındaki ilişkide de göreceğimiz üzere bedensel ve ruhsal hazlar ayrımlarına yönelik ölüm karşısında ruhun varlığını devam ettirip ettirmeyeceği, ruhunu bedenın hapsinden kurtaran insanların gözeteceği bir şeydir.

Burada Platon'un belirtmek istediği şey felsefeciye yakışan hazzın ne olduğudur. Filozofun yapması gereken şey beden hazlarının aşırılığından uzak durmaktır. Çünkü bedensel hazlar, ruhın hakikatlere ulaşmasını engeller. İnsanların tutkuları, istekleri mal ve para hırslarıyla doludur. İnsan bedensel hazlarına değil, kendisini bedenden uzaklaştırabildiği ölçüde ruhın üzerine yoğunlaşmalıdır. O halde bir felsefeci diğeri insanlara benzemez, O bedeni ve ruhu birbirinden ayırır. Ruh acı, haz ve benzeri şeyler duymadığı zaman daha iyi düşüneceği için kendi kendine döner ve bedenden uzaklaşır. Bedenden uzak durdukça da hakikati anlamaya çalışır (Platon, 2017b: 54-65c).

Beden, insana arzu ve acı gibi çeşitli duygular verdiği için hakikatin peşinden gidilmesini engeller. İnsanı köle eden asıl şey bedenın istekleridir. Bundan dolayı da insanın felsefeyle ilgilenecek zamanı kalmaz. Eğer insan hakikatin o eşsiz perdesini aralamak istiyorsa bedene değil ruha yönelmelidir. İnsan ancak bu şekilde bilgeliğe ulaşır. Zira Platon'un ifadesiyle asıl bilgeliğe ruhın bedenden ayrılmasıyla erişilir. O halde bilgeliği seven bir filozofun ölüm anı geldiğinde korkması beklenmez. Sokrates'in son saatlerini iyi yaşam üzerine konuşmakla geçirmeyi tercih etmesi bu düşünceye bir örnek niteliğindedir (Platon, 2017b: 124-114d-e).

Arzularda aşırılıktan uzak durmak bedensel hazlardan hoşlanmayan ve felsefeyle ilgilenen insanlara yakışır. Çünkü saf olmayan biri saf olan bir şeyi tanıyamaz. İnsan, bu nedenle ölçülü olmak zorundadır. Bu ölçülülük öyle bir anda ortaya çıkan bir şey değildir. Bilgelik, gerçek erdeme ulaşılacak tek köprüdür. Haz ve acı, korku ve korkusuzluk gibi şeylerin buna dahil olmasının bir önemi yoktur. Çünkü bilgelik dışında kalan ve değiş-tokuş edilebilen şeyler sadece kölelere yakışır. Ölçülülük, bilgelik gibi şeylerin sırrına ulaşan kişi sıradan bir insan değildir (Platon, 2017b: 59-69b). Bir hazzı bırakıp diğerine gideceksek bunu bilgelikle değiştirerek yapmalıyız. İnsan bilgelik sayesinde ölçülü olmayı başarır. Buradan anlaşılacağı üzere bedensel hazlar sıradan insanların ulaşabileceği bir şeydir. Bedensel hazlar ölçülebilir ancak ruhsal hazların nasıl ölçülebileceğine dair bir fikir henüz sunulmamıştır. Platon, bilgelige dair düşüncelerini şöyle açıklar;

İşte bilgelğin peşinden koşanlar, felsefenin ruhun cesaretini yavaş yavaş artırdığını ve insanları kurtarmaya çalıştığını bilirler. Felsefe göz, kulak ya da diğer duyu organlarının algıladıklarının sahte olduğunu ona gösterir. İnsanı mümkün olduğunca bunlardan uzak tutmaya çalışır. O, insana tüm dikkatini içe yöneltmesini ve sadece düşünsel bağlam üzerinden kavramaya yönelmesini, diğer gördüklerinin sahte şeyler olup farklı şekillerde görünebileceklerine inanmasını söyler (Platon, 2017b: 80- 83a-b).

Şüphesiz ki insanın içine yönelmesi onun tüm istek ve arzularından, zevklerinden uzaklaşmasını gerektirir. Filozof böyle bir durumda ruhsal hazları bedensel hazların önüne koyarak, ölçsüz olduğunda meydana gelebilecek olan kötülükleri sınırlandırmış olur. Eğer felsefe ruhsal hazlardan uzaklaşırsa, ruh mutlu olmak yerine acı duymaya başlar. Bir yaprağın savrulması gibi ruhun kendini mutsuz edecek olan şeylerin ardından savrulmasını engelleyen şey felsefe olur. O, ruhu adeta çok sıcak bir günde yerinden kıpırdamayan bir yaprak gibi sakinleştirir ve onun aklın peşinden gitmesini sağlar.

Bedensel ve ruhsal hazların ayrımının bilgisine ulaşılması, öğrenme gerektiren bir şeydir. İnsan belli bir zamanda bunun bilgisine ulaşmış olsa dahi hatırlama yoluyla tekrar bunun bilgisine sahip olur. Bilgelğin peşinden giden filozof bedenle olan bağlarını koparır. Böylece insan yolun sonunda kendisini bekleyen mutluluğa inanır (Platon, 2017b: 82-84a).

Bu ifadelerden bir sonuca varacak olursak; 1) Bilgelik peşinden giden bir insan, ölçsüz seçimlerden uzak durur. Ölçülü ve erdemli bir ruh tanrıların göndermiş olduğu bir rehberle insanı gitmesi gereken yere ulaştırır. 2) Platon burada da tıpkı *Protagoras* diyalogundaki gibi hazlar arasındaki tercih için bilginin gerekli olduğunu belirtir. Bir

şeyin bilgisine sahip olmasak bile hatırlama yoluyla ona ulaşırız. Bilgi hangi hazzın seçilmesi gerektiğiyle ilgili inceleme yapar. Lakin bu bizde hazların iyi olduğu düşüncesini oluşturmaz. Bir haz reddi ile karşılaşmaktayız. 3) Hazla acıyı ölçüp tartmak Platon'a göre mutluluk getirmez. Mutluluk için bilginin de bize eşlik etmesi gerekir. İyi bir yaşam için bu doğrultuda haz zorunlu bir koşul olmaz. Bizim ihtiyacımız olan şey felsefi bir hazza sahip olmaktır. İnsan ancak bu şekilde mutluluğa ulaşır.

1.4. Devlet Diyalogunda Haz

Platon, insanın nihai amacı olan mutluluğun hangi yönetim biçimi içerisinde gerçekleşeceği bilgisini araştırır. Diyalogda bahsi geçen devlet kurulsun ya da kurulmasın, insanları en mutlu edecek olan Platon'un tasvir ettiği devlettir. Devlet içinde yaşayan insanların bir toplamı değildir. Devlet bir organizmadır. Bir organizma olan devlet insanla aynı yapıdadır. Daha doğru bir ifadeyle, devlet büyük çapta bir insandır. Aynı şekilde insan da küçük çapta bir devlettir. İnsan içinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Devlet, içinde yaşayan bireyler arasındaki iş bölümüne dayanır. İnsanların devlet içindeki görevlerini yerine getirebilmeleri için sınıflar oluşturulur. Yaşamın sürdürülebilmesi için zorunlu olan işleri yapan işçiler sınıfına gereksinim vardır. İşçiler sınıfı; işçiler köylüler ve zanaatkârlardan oluşur. Bu sınıf bedenleri ile çalışır. İkinci sınıf bekçiler ya da savaşçılar sınıfıdır. Bu sınıf devletin güvenliğini sağlar. Platon'a göre bekçiler sınıfı işçiler sınıfından daha önemlidir. Bu yüzden iyi bir eğitimden geçmeleri gerekir. Platon'a göre beden dans ve jimnastikle eğitilirken, ruh ise müzikle eğitilir. Bireylere verilecek olan müzik eğitiminin amacı, aklı ve ruhu ölçülü ve düzenli kılmaktır (Platon, 2015: 94-401d-e).

Sadece bireyler devleti oluşturmaz. Devlette bireylerin ruhlarına şekil verir. Platon, insan ve devlet arasında analojik bir ilişki kurar. O halde bir devlet ne kadar iyi olursa insanda devlet içerisinde o denli mutlu olur. Platon'a göre devletteki değişik haller her insanda bulunur (Platon, 2015: 135-435e). *Devlet IX.* kitapta ruh, doğru eyleyerek düzen içerisinde olduğu takdirde mutlu bir yaşam sürer, düşüncesi yer alır (Platon, 2015: 147-444e). Platon, bu düşüncesini dört yönetim şeklinden ve bu yönetim biçimlerinin ortaya çıkarmış olduğu insanlardan söz ederek açıklamaya çalışır. Bu yönetim şekilleri, timokrazi, oligarşi, demokrasi ve zorba olarak adlandırılır. Bu ilişkiden yola çıkarak, *Devlet IX.* kitapta ilk olarak timokrazi yönetim biçiminin içerisinde yaşayan şeref, şan ve para düşkünü olan insandan söz edilir.

Jimnastiğe müzikten daha çok önem veren bu insanlar, ruhtan çok bedene önem verirler. Bu nedenle ruhlarını doyurmayı daha az tercih edenler bilgisiz olur (Platon, 2015: 272-547a). Timokrasi devletindeki insanlar zenginlik hırslarından dolayı paradan haz duyarlar. Öte yandan bu insanlar için paranın vermiş olduğu haz, bilimin ve şeref sahibi olmanın vereceği hazdan çok daha fazladır (Platon, 2015: 317-581d). İkinci bir yönetim şekli olan oligarşi devleti gelir üstünlüğüne dayanır (Platon, 2015: 276-550d). Platon'a göre "Bir devlette zenginlik ve zenginler baş tacı olunca, doğruluğun ve doğru insanların şerefi azalır" (Platon, 2015: 276-551a). Bu devlette yaşayan insan paragözdür. Beden isteklerini doyurduktan sonra diğer ihtiyaçları için para harcamaz. Tıpkı timokrasi devletindeki insanlar gibi beden isteklerini doyurmayı düşünenlerin, ruhları doyurulmadığı için eğitimleri eksiktir. Eğitimsiz olan insan ne istediğini bilmez. İstekler arttıkça da insanların kimi dilenci kimi ise eli bıçaklı olur. Bunun altında yatan sebep ise kazanç kaygısıdır (Platon, 2015: 281-554b-c). Demokrasi yönetim biçiminde yaşayan insanlar özgürdür. Özgürlük olduğu için her insan yaşamını dilediği gibi düzenler. Demokrasi devletinin içinde birçok düzen vardır. Düzenin çeşitliliği ise insanın karşısına zorunlu olan ve zorunlu olmayan istekleri çıkarır. Platon zorunlu ve zorunlu olmayan istekleri şu şekilde açıklar:

Kimi istekleri insan içinden atamaz. Kimisi de yararlıdır sadece. Bunlara zorunlu istekler diyemez miyiz? Çünkü her iki çeşidi de insana tabiatın verdiği isteklerdir, değil mi? (...) Bunlar karşılamak zorunda olduğumuz isteklerdir (...) Kimi istekler de vardır ki, genç yaşımızda kendimizi zorlasak kurtarabiliriz onlardan, üstelik bu isteklerden insana bir fayda gelmediği gibi, çok defa kötülük de gelir. Böylelerine zorunsuz istekler demek doğru olmaz mı? (...) Bedenimizin sağlığı ve rahatlığı için yemek isteriz değil mi? Bu istek, ister yalnız yemek için, ister yemeğin tadı tuzu için olsun, zorunlu bir istek sayılabilir (...) Bunların ötesine kaçan, tabiat dışı isteklere, çocukken insanların çoğundan eğitim yoluyla atabileceğimiz bedene, ruha, akla ve ölçüye zarar veren isteklere zorunsuz diyemez miyiz? (...) Bu isteklerin bizi israfa götürdüğü, ötekilerinse işimize yaradıklarını, bize kâr sağladıklarını söyleyebiliriz değil mi? (...) Sevişme isteklerinde ve daha başka isteklerde aynı ayrımı yapamaz mıyız? (Platon, 2015: 282).

Önemli olan demokratik insanın hangi istekleri seçeceği. İnsanı bu isteklerden alıkoyacak olan şey aklın ve kızgınlığın uzlaşmasıdır. İnsan hayatı bu yönetim şekillerine göre belirleniyorsa insan hayatının buna göre belirlenmesi demek her yönetim şeklinde farklı istek ve arzuların hüküm sürmesi demektir.

Dört yönetim şeklinden dört ayrı insan tipi ortaya çıkar. Platon aslında bu yönetim biçimlerindeki insan tiplerinin iyi olduğunu söylemez. İsteklerin aşırılığı her seferinde yeni bir devlet yönetimi ve bu devlet yönetiminin içinde yer alan insan tipinin oluşmasına neden olur. Devlet eserinin genelinde aranılan şey ise, iyi bir yaşamdır. İyi bir yaşam, erdemli bir hayat yaşamakla mümkündür. Platon, bu ilişkiden

yola çıkarak timokrazi devletinden, oligarşi devletine, oligarşik devletten demokratik devlete, demokratik devletten zorba devlete nasıl geçildiğini ele alır. Bu aşamaları ele alırken demokratik insanın nasıl zorba bir insan haline geldiğini ortaya koymaya çalışır. Ardından bu zorba insanın nasıl yaşadığını ve mutlu olup olmadığını sorunsallaştırır. Platon bu soruna yanıt vermek için, ruh öğretisine yönelir (Aydın, 2013:159).

Platon, ruhu üç kısma ayırır. Üç parçalı ruh öğretisinde; hesap yapan, düşünen kısmın akıl (to logistikon), arzulayan kısmın acıkan, susuyan, cinsel sevgi gibi isteklerle (to epithumetikon) ve iştah kısmının kazanç hırsıyla (to tou tumou) ilgili isteklerden oluştuğu belirtilir (Platon, 2015: 316-580e). Ruhun üç parçadan oluştuğu düşüncesi, insanın içindeki üç ayrı yanı işaret eder (Platon, 2015: 316-580d). Platon, IX. kitapta ruhun üç yanının tek bir ilkeden değil, üç ayrı ilkeden oluştuğunu söyler (Platon, 2015: 136-436c). O halde her bir yanın işlevi de farklı olur. İnsanın akıl yanı düşünür, hesaplar, arzulayan yanı, acıkır, susar ve sürekli isteklerde bulunur, iştah yanı ise para ve güç kazanma peşindedir. Devletin içinde yaşayan insanlardan, kimi bilgi edinen yanı, kimi arzulayan kimi ise iştah yanının buyruğu altına girer. İnsan ruhunu ne ile doldurursa odur. İnsanın üç ayrı yanı olduğuna göre, her bir yana özgü üç ayrı haz, üç ayrı istek, üç ayrı buyruk vardır (Platon, 2015: 316-580d). Akıl yanımız bilgi edinmeye ve hakikate ulaşmak için çabalayan bilgisever insanı, arzulayan yanımız, kazanç kaygısıyla parasever insanı, iştaha yanımız zafer kazanmak arzusuyla ünsever insanı ortaya çıkarır (Platon, 2015: 317-581c). Platon, ruhun her bir bölümüne egemen olan arzuları eşleştirir. Ve her arzunun tatminine karşılık gelen hazdan söz eder.

Kimi insanda akıl, kimi insan da arzu, kimi insan da ise iştah yanı başa geçerek ruhu yönetir Üç haz içerisinden önem verilmesi gereken tek bir haz vardır. O da bilgisever insanın duymuş olduğu hazdır. Gerçeğin ve hakikatin bilgisine ulaşabilen filozoftur. Platon'un devletinde, devleti yönetecek kişi filozof kral olduğuna göre bilgisever yan ancak filozofların içinde olabilir (Platon, 2015: 320-583a).

Bilgisever insan yeni bir şeyler öğrenmenin vermiş olduğu hazzın her şeyden daha önemli olduğunu bilir. Taşkın olan hazlarını eğitimle dizginler (Platon, 2015: 317-582d-e). Parasever insana göre paranın verdiği haz, bilginin verdiği hazdan daha fazladır. Bu insan için bilgi karın doyurmaz ama parayla tüm isteklere ulaşılabilir. Ünsever olan para biriktirme hazzını kaba bulur. Bu hazza göre bilgi hazzı da insana ün sağlamayacağı için boş bir hazdır (Platon, 2015: 317-580d). Platon üç ayrı hazdan

ve üç ayrı yaşamdan söz ederken, aslında hangi hazzın insanı daha mutlu edeceği sorusunu ortaya atar. Platon bu sorunun cevabına yanıt ararken hazların ayrımını belirtir.

Platon hazları ilk olarak entelektüel ve bedensel hazlar olarak ayırır. Entelektüel hazlar yerine bedensel hazları tercih edenler gerçek yüksekliğe çıkarak mutlu olamazlar (Platon, 2015: 322-584c). Entelektüel hazlar temel olarak öğrenme hazlarını ele alır. Platon'un bilgisever insanın hazzına vermiş olduğu önem, entelektüel kısmın faaliyetiyle ilişkilidir. Entelektüel haz, tek başına filozofun deneyimleyebileceği, bir hazdır (Platon, 2015: 318-581e). Platon'a göre entelektüel hazlar insana gerçek olan hazları sağlayabilir. İnsan, bedensel hazlarını doyumaya çalıştıkça gerçek olan hazzı duyamaz. Onun duyduğu haz belirsiz ve bulanık bir hazdır (Platon, 2015: 324-585e). Entelektüel hazlar yerine bedensel hazları tercih edenler Platon'un devletinde en aşağıdadır.

Platon, filozofun hazlarından söz ederken, entelektüel hazları saf ve karışık olmak üzere iki ayırır. Bu noktada haz ve acının ilişkisine değinmek yerinde olacaktır. Haz duymanın karşıtı acı duymaktır. Platon, insanın ne haz ne de acı duyduğu bir halden söz eder. Haz ve acının ortasında yer alan şey bir durgunluk halidir (Platon, 2015: 320- 583c). Durgunluk halinde, hazzın yanında acı, acının yanında ise haz yer alır. Hastalık ve sağlık durumunda, hasta olmak insana acı verir. Sağlığına kavuşan insan haz duyar. Acının bitmesiyle, durgunluk hali yaşayan insan, anlık da olsa haz duymaya başlar. Hazzın bitmesi acının hissedilmesine neden olur. Bu durumda acının bitmesi hazzı, hazzın bitmesi ise acıyı beraberinde getirir (Platon, 2015: 321-583d). Bu gerçek bir haz hali değil de daha çok bir yanılsama olur. Hazların büyük çoğunluğu acının dinmesini sağlayarak hazzın doğasının yanlış anlaşılmasına neden olur. Platon işte burada saf hazlardan söz eder. Ruhta bir acı izlemeyen ve dolayısıyla saf olarak tanımlanan hazzın karşılık gelen bir hareket vardır. Kokudan duyulan haz bir acıdan sonra gelmez. Bu haz, koku almayla bir anda duyulur ve hiçbir acı hissetmeden yok olur. Oysa bedenden ruha geçen haz, acının kesilmesinden sonra gelir. Bir sıralama yapılacaksa Bedenden ruha geçen hazlar, ortada yer alır. Haz ve acı her zaman birbirlerinin yokluğunda ortaya çıkmaz (Platon, 2015: 322-584b-d). Kimi zamanlar haz, acıya eşlik edebilir. Çünkü insanın acı duyması azalmaya başlayınca haz duyması fazlaşır. Bunun için birini doğru olarak alıp diğerini yok sayamayız. Haz hem acı kesildiğinde gelen bir şeydir hem de ona eşlik eden bir şeydir. Şunu da belirtmeliyiz

ki, bu iki koşul dışında haz, acı olmadan da duyulan bir şeydir. İnsanın yaşadığı bu karmaşanın sebebi bilgi eksikliğinden gelir. Çünkü insan acının geleceğini bilse acı kesildikten sonra duyacağı hazzı değil de acı haline gereksinim duymadan elde edeceği saf hazlara yönelir.

Platon, isteklerin bir tür yokluk olduğunu söyler. Açlık, susuzluk gibi istekler bedendeki yoklukları, bilgisizlik, akılsızlık ruhumuzdaki yoklukları gösterir. Yiyecek ve içecekler bedensel hazları doyurur. Ancak en gerçek doyunluk ruhumuzdaki yoklukları doymaktır (Platon, 2015: 324-585c). İnsanın yaratılışına en gerçek olan şeylerle dolması başka bir ifadeyle ruhun bilgi eksikliğini doyması hazların en gerçeğidir.

Platon'a göre eğer kişi kendisi devleti yönetiyorsa içkide, sevgide ve yemekte kendisini dizginlemesini bilmelidir (Platon, 2015: 79-389e). O halde yemek, içmek sevgi gibi hazların aşırılığını yanlış hazlar olarak adlandırabiliriz. Hazzın gerçek özü bedende değil ruhta aranır. Platon, ruha yaratma, yönetme gibi niteliklerinden dolayı tanrılık vasfını vermekte, ruhu bedenle kıyasladığında ruhu komutan veya efendi olarak adlandırmaktadır. Platon bunu sağlayabilmek için ruhun güç alıştırmalarla eğitilmesi gerektiğini düşünür (Aydın, 2013: 195).

Aslında akıl burada belirleyici olan unsurdur. Akıllı bir ölçüt olarak alan kişinin başında olacağı devlet bütün bir topluma mutluluk sağlasın diye kurulur. Bir devlet nasıl doğru olursa, insan da o türlü doğru olur (Platon, 2015). Platon her bir yanın kendi işini görmesiyle insanın doğru olacağını söyler. Erdemli olmak, üç yanın düzenli bir şekilde uyumundan oluşur. İnsan üç ruh kısmından hangisine özgü olan koşulları tercih ediyorsa ona benzer.

İnsanın akıl yanı kızgınlık yanına öğüt ve buyruklar verir. Aydın'a göre "Platon, iştaha ile akıl arasındaki üçüncü yanı thymos, thymoeides sözcüğüyle ifade eder ve onu *Phaidros*'ta kötü huylu ata, *Devlet*'te ise aslana benzetir. Thymos yüreklilik, yürek kükremesi, yaşam gücü, öfke, cesaret, atılganlık ve ahlaki kuvvet gibi anlamlara gelmektedir (Aydın, 2013: 97). Akıl görevi ruhumuzda olan her bir yanı yönetmektir. Öfkenin işi, akıllı dinlemek, ve akıldan yana olmaktır. Akıl ve öfkeyi uzlaştıran ise müzik ve beden eğitimidir. Müzik ve beden eğitiminin kaynaşması, akıllı kesinleştirir; güzel sözler, güzel bilgilerle besler onu; öfkeyi ölçü ve düzenle gevşetir, yatıştırır,

yumuşatır. Akıl ve öfke doymak bilmeyen istekleri bedensel hazlara karışmaması için kumanda eder (Platon, 2015: 143-442a-b).

Aslında Platon, ruhun arsız hazlarının dizginlenmesi gerektiğini aksi halde hayatın düzeninin bozulacağını ifade etmek ister. Ölçülü olmak insanın kendine hâkim olmasıdır. Kendine hâkim olan kişi, insanın doğuştan gelen kötü buyruklarını akıl yanı ile kontrol altına alır (Platon, 2015:129-431b). Kendine hâkim olan, isteklerini ve tutkularını dizginleyerek yaşamında bir düzen oluşturur (Platon, 2015:129-431a). Anlaşılacağı üzere “ölçü” hazlarımızı dizginlemek için kullanılan bir yöntemdir. Hazlarda ölçülü olmamak tıpkı, demokrasiden doğan zorba devletteki insan tipi gibi insanı doymak bilmeyen ve her türlü isteklerine ulaşmak isteyen biri haline getirir (Platon, 2015:292-562c). Devlet nasıl topluma bir düzen getirmek istiyorsa, insanlarda kendine hâkim olarak ruhuna düzen vermediği sürece mutlu olamazlar. Bu şu anlama gelir: isteklerimizde iyilik ya da kötülük yoktur. Aklın iştah ve arzu yanını kontrol etmesi, insanı mutluluğa ulaştırır. Haz, tek başına iyi yaşamla bütünleşerek insanı mutlu etmeye yeterli değildir.

Platon aklın bir ölçüt olmasından söz ederken, doğru ya da yanlış olan hazların belirlenebilmesi görevini akla atfeder. Çünkü insan akıl yoluyla hangi ölçülerin düşkünlüğe, taşkınlığa, deliliğe, başka kötülöklere, hangi ritimlerin ise bunların tam tersi hallerine uygun olduğunu bulabilir (Platon, 2015: 92-400b). Alınan her haz da taşkın olmak insanı ölçüsüz yapar. Ölçüsüz olan hazlar yanlış hazlardır. Yanlış olan hazlar insanı çileden çıkarır. Platon cinsel sevgiden daha yaman bir haz olmadığını belirtir. Bu nedenle gerçek sevgi düzende, ölçülölükte aranmalı ve düzensizliğe giren hiçbir sevgi de gerçek sayılmamalıdır (Platon, 2015: 96-403a). Buna göre insanın taşkın olan hazların peşinden gitmesi yerine akıl yoluyla seçebileceği doğru hazları tercih etmesi gerekir. Dolayısıyla, tam doygunluk hali entelektüel hazları tercih etmemizle oluşur. İnsanın ruhunu doğasına uygun bir şeyle doldurması gerçek hazların, ruhunu doğasına uygun olmayan şeylerle doldurması gerçek olan hazları daha az duymasına neden olur. Gerçek olan hazların yani yaratılışlarına uygun olan hazların peşinden gidenler tadabilecekleri en gerçek hazları tadarlar. En gerçek haz, insanın ruhunu bilgi sevgisiyle doldurması ve ruhtaki yanlardan her birinin kendi görevlerini yerine getirmesi ve kendilerine uygun hazları tatmasıdır (Platon, 2015: 326-586e).

İnsanın yükselmeye karşı olan tutkuları, şan şeref ve para düşkünü olmasını sağlamaktan başka bir işe yaramaz. Akıl yanından ayrılmayarak hazlarında ölçülü olan Platon'un devletinde filozof kraldır. İnsanın ruhundaki uyum ölçülü olmayan isteklerin engellenmesini sağlar. Doğru olan hazlar ruhun boşluklarını doldurarak onu mutluluğa ulaştırır. Bu durumda en hoş olan hayatı yaşayan filozof olacaktır.

Devlet diyalogundan anlaşılması gerekenler; 1) Platon, devlet ve insan arasında bir ilişki kurar. Devletin kanun ve sınırları toplumda yaşayan insanların çeşitliliğini oluşturur. 2) Platon, devlette yaşamın ilerleyebilmesi için insanlar arasında sınıflar oluşturur. Buna göre işçiler, bekçiler sınıfında önemli olan bekçiler sınıfıdır. Bu nedenle bekçiler sınıfı jimnastik ve müzik eğitiminden geçmelidir. 3) Platon yanlış devlet biçimlerini anlatarak insanı mutlu edecek olan devleti tasvir etmeye çalışır. Buna göre timokrazi, oligarşi, demokrasi ve despotik devlet biçimlerinden söz eder. 4) Devlet biçimlerinin çeşitliliğine göre insanın da istekleri çeşit çeşittir. 5) Platon, ruhu üç kısma ayırır. Bilgelik sever yan hesap yapan, düşünen yandır. İştah yanı arzulayan yandır. Ünsever yan ise para ve gücün peşinde olan yandır. Platon'a göre ruhun her bir yanının birbiriyle uyumlu olması gerekir. Ruhun üç kısma ayrılması üç çeşit insan, üç ayrı istek ve üç ayrı hazzın oluşmasına sebep olur. 5) Buna göre *Devlet* de bulunan dört ayrı yönetim şekli timokrazi de insanlar şan ve şöhret gibi arzuların peşinden gider, oligarşi devletinde yaşayan insanlar ise maddi olanı tüm isteklerinin önüne yerleştirerek parasever olurlar. Demokratik bir devlette ise insanlar ölçülü isteklerle uyumlu bir şekilde eşitliği ve özgürlüğü savunurlar. Demokrasinin uyumsuzluğu ile ortaya çıkan zorbalıkta insan kendi öfkesine yenilir. 7) Platon'un hazları Devlet diyalogunda üçe ayırsa dahi hangi hazzın mutlu bir yaşamın içinde yer alacağına dair bir şey söylemez. 8) Ancak hazları entelektüel hazlar ve bedensel hazlar olarak ikiye ayırır. Entelektüel hazlar öğrenme ile ilgili olan hazlardır. Bilgelik sever yanın buyruklarına uyan insan sahip olduğu bilgi ile her türlü öğrenmeyi gerçekleştirir. 8) Entelektüel hazlar ise saf ve karışık hazlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bedensel hazların aşırılığı söz konusu olduğunda insanın kendine hâkim olması hazlarında ölçülü olmasıyla gerçekleşir. Ölçü ile insan hangi hazların doğru hangi hazların ise yanlış olduğunu bilebilir. 9) Buna karar verecek olan kişi ise filozoftur. Bilgesever yan filozofun akıl yürütme özelliğiyle hangi hazzın mutlu bir yaşama dahil edileceğine karar verir.

1.5. *Philebos* Diyalogunda Haz

Dünyadaki tüm öküz, at ya da hayvanlar sadece hazzın peşinden gittiklerinden, onu birinci sıraya koymak isterler ama buna olanak yok. Kâhinlerin kuşlara umut bağlaması gibi, insanlar da hazlara umut bağlamıştır. Hazların insan yaşamındaki en güzel şey olduğuna inanırlar ve hayvanlardaki isteklerin bir felsefe perisi tarafından söylenen sözlerden değerli olduğunu düşünürler (Platon, 2013: 116).

Philebos diyaloguna bu alıntıyla başlamamızın sebebi diyalogun tam olarak ne anlatmak istediğine dair bir önbilginin oluşmasını sağlamaktır. Diyalogun en temel meselesi aslında insanları mutlu kılacak yaşam biçimini ve o yaşam biçimine uygun ruhu ortaya koyma çabasıdır. Ancak henüz diyalogun başında Sokrates'in Protarkhos ile tartışmaya giriştiği "İyi hayat nasıl olmalıdır, hazla mı bilgelikle mi?" sorusu bize açık bir şekilde gösteriyor ki, diyalog haz konusu etrafında şekilleniyor ve haz tıpkı bilgelik gibi hayatı mutlu kılacak bir alternatif olarak sunuluyor.

Diyalogda *Philebos*, tüm canlıların iyiden anladıkları şeyin mutluluk, haz, eğlence gibi şeylerden oluştuğunu söylerken buna karşılık Sokrates, kendisinin bilgelik, zekâ, akıl ve aynı özden gelen şeylerin daha değerli ve iyi olduğunu düşündüğünü belirtir (Platon, 2013: 33-11c). Ve buradan şu soruya varır: İyi hayat saf haz hayatı ya da saf bilgelik hayatı mı olacak? Yoksa iyi hayat her ikisinin karışımı bir hayat mıdır? Fakat bu, Platon'un hazzı tek bir açıdan, yani hayattaki karşılığı bakımından ele aldığı anlamına da gelmez. Zira diyalogun bütününe incelediğimizde Platon'un hazzı çeşitliliği, acı ya da bilgelik karşısındaki konumu açısından etraflıca tartıştığını söyleyebiliriz. Yine de eğer temel sorunun hazza hayatta hak ettiği yeri tayin etmek olduğunu kabul edersek bunun için öncelikle Platon'un *Philebos* diyalogunda anlattığı haliyle hazzın ne olduğunu iyi anlamak gerekir. Diyalogun ilk başlarında *Philebos*'un tüm canlıların iyiden anladıkları şeyin mutluluk, haz, eğlence gibi şeylerden oluştuğunu söylemesine karşılık, Sokrates bilgelik, zekâ, akıl ve aynı özden gelen şeylerin daha değerli ve iyi olduğunu belirtir (Platon, 2013: 33). Aslında Sokrates'in aradığı şey, haz yaşamı ya da bilgelik yaşamından hangisinin iyi bir yaşamı bize sağlayacak olduğudur.

"İyi" kendiliğinden iyidir. Oysa haz ya da bilgelik için kendiliğinden iyidir, diyemeyiz. Haz ya da bilgelik kendiliğinden iyi olsaydı, iyi yaşam için ikisinden birini tercih ettiğimizde diğerine ihtiyacımız olmazdı. Öyle ki Protarkhos, haz olduğu zaman başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayacağını söyler (Platon, 2013: 47-21a). Oysa Sokrates düşünmenin ya da anlamının, zamanla nelere ihtiyaç duyulup duyulmayacağını bilebilmesi için akıl, hafıza, bilgi ya da doğru bir düşünceye ihtiyacı olabileceği

düşüncesi Protarkhos tarafından da doğru olarak kabul edilir (Platon, 2013: 47-21b).

Bu noktada Sokrates'in ifadesiyle şöyle bir sorunsal ortaya çıkar.

Öte yandan hafızan da olmayacağından daha önce haz duyup duymadığını hatırlayamayacaksın. Şu an hissettiğin hazzı da hatırlamayacaksın. Hem doğru bir fikrin olmadığı için, şu an hissettiğin şeyin haz olup olmadığını da bilemeyeceksin. Değerlendirme gücün olmadığı için, gelecekte haz duyup duymayacağını da kestiremeyeceksin. Kısacası insan gibi değil de bir sünger ya da kabuklu bir deniz hayvanı gibi yaşayacaksın (Platon, 2013: 47-21c).

Bilginin, hafızanın olmadığı sadece hazzın tercih edildiği bir yaşamın iyiliğinden söz edemeyeceğimiz gibi, sadece bilginin olduğu bir yaşam da tercih edilir görünmüyor. Platon, her iki yaşam şeklini de tercih edilir görmediği için üçüncü bir yaşam şeklinden söz eder. Haz ya da bilgelik yaşamından hangisinin tercih edilesi olduğunu karar verebilmek için haz nedir? sorusuna cevap vermemiz gerekir. Bu noktada *Philebos* diyalogunda yer alan hazzı da görüşlere değineceğiz.

1.5.1. Hazzın Ontolojik Statüsü

Philebos diyalogunda hazzın neliğine dair mesele hazzın ilk olarak “bir” ve “oluş” kavramlarıyla ilişkisi bakımından ele alınır. Sokrates her ne kadar hazların çok çeşitli olduğunu söylese de ilk olarak hazzın neliğinin belirtilmesi gerektiğine inanır. Peki haz nedir? Sokrates genellikle çoğunluğun hazdan, ağırbaşlı insanların ise ağırbaşlılıktan hoşlandığını söylerken bir delinin ya da çılgınca düşüncelere sahip birinin de hoşlandığı şeyler olduğu gerçeğini görmezden gelemeyiz, der ve sorar: “Oysa bu iki haz türünün birbirine benzediğini söyleyen birini deli olarak ilan etmez miyiz?” (Platon, 2013: 35-12d). Sokrates'in bu söylemlerine karşılık Protarkhos, hazların tür bakımından karşıt oldukları düşünülse dahi özleri itibarıyla birbirlerine benzediklerini söyler (Platon, 2013: 35-12e). Görülüyor ki hazların çeşitliliği ya da daha doğru ifadeyle karşıtlığı tartışması aslında bizi hazzın ne türden (*genos*) bir var olan olduğu tartışmasına vardırır. Bunu Platon'un varlık anlayışı çerçevesinde ele almak gerekir. Haz diye andığımız şey nedir? Diyalogda bu tartışma renk ve şekil analogileri üzerinden şöyle karşımıza çıkar:

Bu durumda bir renk sadece renk olması açısından diğer renklerden farklı değildir. Ancak siyah ve beyazın birbirinden farklı oldukları gibi birbirinin karşıtı olduklarını da hepimiz biliyoruz. Şekiller için de aynı şey geçerlidir. Sadece tür açısından incelersek hepsi şekildir, ancak farklı şekilleri incelediğimizde birbirlerinin karşıtı olanları görürüz. Diğerleri de [kendi içlerinde] birbirlerinden çok farklıdır. Bu nedenle savunduğun görüş doğru değil. Çünkü söylediğin şeye göre birbirinin karşıtı olan şeyler aynı sayılıyor. Oysa bazı hazların karşıtı olan hazların da bulunması gerekir (Platon, 2013: 35-13a).

Hazzı renk ve şekil analogileri üzerinden anlamaya çalışalım. Henüz bu ayırmadan söz etmemiş olsak da bedensel ya da ruhsal hazlara haz olmak bakımından aynı

şeylermiş gibi bakarız. Bu düşünceye tıpkı siyah ve beyazın, renk olmak bakımından; üçgen ve karenin şekil olmak bakımından aynı olmasını örnek verebiliriz. Oysa öyle görünüyor ki idea olanın idea olmak bakımından bir karşıtı yokken hazlar, renkler ve şekiller birbirlerine karşıt olabilirler. Soru aslında tek bir hazdan mı yoksa hazlar çokluğundan mı söz edilmesi gerektiği sorusudur. Hazzın bir idea olup olmadığına karar vereceksek karşıtlaştırmayı renk ya da şekil üzerinden değil, “iyi” üzerinden anlamak gerekir. Platon’a göre evrendeki her şey iyi ideasından pay alır. Bu şu demektir ki “iyi”, iyi olmak bakımından biricikken kendisinden itibaren başka iyilere de iyi dediğimiz için bir anlamda da çoktur. Eğer haz iyiyle özdeş olacaksa aynı şekilde hem bir hem çok olması gerekir. Ama öte yandan bu çokluğunda karşıtlar çokluğu olmaması beklenir

1.5.1.1.Haz, Bir ve Çok

Buradaki temel mesele Parmenides’den beri süregelen “bir”i “çok”lamak ya da “çok”u “bir”lemektir. Nasıl olacak da bir olana çok ya da çok olana bir diyeceğiz? *Parmenides* diyalogunda Zenon, eğer bir diye bir şey var ise, bunun çoktan farklı bir şey olması gerektiğini vurgular. Bir’in kendisi bir parça ya da bütün olamaz. Zira bütün dediğimiz şeyin bir parçası dahi eksik değildir. Parmenides’e göre bir olan bütün ya da parça olsa dahi mutlak anlamda parçalardan oluşur. Eğer birin sonsuzluğu yok ise yani başı ve sonu var ise o halde bir’in bir parçası olmakta ve çok olana dönüşmektedir (Platon, 2016a: 108-138). “Bir varlığın bütününde ve her parçasında vardır ve her parçada küçük ya da büyük parçalardan ayrı değildir. Bu durumda var olan bir, çok sayıda yerdedir ve bir bütündür” (Platon, 2016b: 123-144). “O halde bir varsa hem birdir hem çoktur, hem bütündür hem parçalıdır, hem sınırı vardır hem de sonsuzdur” (Platon, 2016b: 124-145).

Burada aslında mesele oluş” u (*genesis*) açıklamaktır. Platon, Parmenides’ den devraldığı “bir, bir-*dir*; var, var-*dır*” meselesini çözmeye bir ve var olanı bir anlamda özdeşleştirmeye, buradan yola çıkarak oluşu, hareketi açıklamaya çalışır. *Philebos* diyalogunda da karşılaştığımız üzere, Platon’a göre var olan her şey birden ve çoktan ortaya çıkmıştır. Bir ve birçok kavramları düşüncemizde yer alır. Düşüncemizde yer almasından dolayı, bu iki kavramın geçmediği tek bir cümle yoktur. Bir ve çok kavramları geçmişte var olduğu gibi gelecekte de varlığını daima sürdürür. Aslında Platon’a göre evrendeki her bir kavramı bilmemizi bir ve çok kavramları sağlar.

Kuşkusuz evrendeki her canlıya özgü bir oluştan söz edecek olursak; iyi, insan, güzel, öküz gibi tümel kavramlar, kavram yani idea olmak bakımından anlaşıldığında birdir ancak iş bu ideaların birbirleriyle ya da kendilerinden pay alan tikellerle ilişkisine geldiğinde, karmaşıklaşır (Platon, 2013:38-15a). Bunu *Philebos* diyalogunda Sokrates şu şekilde ifade eder: İlk olarak iyi, güzellik, insan ve öküz gibi kavramların gerçek anlamda var olup olmadıkları sorunu ortaya çıkar. Bu kavramların oluş ve bozuluş ile bir ilgisi olmamasına rağmen hep aynı birlik içerisinde kalmazlar. Oysa birlik oluşla ilgilidir ve sonsuz sayıda varlıkta bulunur, parçalanarak çoğalır. Çoğalmasına rağmen her birinin içinde ve dışında bir bütün olarak yer alır (Platon, 2013: 38-15b). Sadece birlikten bahsedilmesi bu durumda oldukça zorlaşır. Zira birin hem birlik hem de çok sayıda şeyde ayrı ayrı bulunması olanaklı gözüküyor. Bu durumda birliği nasıl çoklayacağız? Çokluğu ise nasıl birlik içinde tutmayı başaracağız? Çokluğun yerini *Philebos* diyalogunda “sınırsız” alır. Haz söz konusu olduğunda çokluktan ziyade sınırsızlık tartışması gündeme gelir. Bunu bir hazzın kendi başına sınırsızlığı, yoğunluğu üzerinden, yani niteliksel sınırsızlığı olarak düşünmek mümkün olduğu gibi hazların sınırsızlığı olarak da düşünebiliriz. Ancak diyalogu incelediğimizde Platon’un daha çok tek tek hazların sayısal yani niceliksel çokluğundan/sınırsızlığından söz ettiğini söyleyebiliriz. Platon’a göre, sınırlı/sınırsız ve bir arasındaki sayıları bilmeden çok olan her şeyi sınırsız grubuna yerleştirmemiz yanlış olur (Platon, 2013: 41-16e). O halde sınırsız ve bir arasındaki sayıları bilmek sınırsız ideasına yerleştireceğimiz şeylerin belirlenmesi için gereklidir.

Sınırsızlıkta bulunan çokluk bir şeyin özünü anlamamızı zorlaştırır. Ağzımızdan çıkan ses herkes için bir ve sınırsızdır. Ancak seslerin bir ve sınırsız olduğu bilgisine sahip olduğunu belirtmek bilge olmak için yeterli değildir. Seslerin sayısını ve özünü bilen kişi iyi bir gramerci olur (Platon, 2013: 41-17b). Eğer bir çokluktan söz edeceksek sınırsızlıktan önce sayıları düşünmemiz, öncelikle sınırsızlığı incelememiz gerektiğinde ise çokluğu kapsayan sayıları incelememiz ve ardından birliğe ulaşmamız gerekir (Platon, 2013: 43-18b).

Bu kapsamda haz bir değil de daha çok oluşun içinde yer alır. Oluşun içinde yer alması da bir’den çıkıp yer değiştirerek asıl ifadeyle hareket ederek oluşa varmış olması gerektiğini gösterir. Bu durumda haz bir hareket olduğu için çokluk olur. Hazzın konu edildiği bir diyalogda hazzın ideden ziyade bir oluşa tekabül ettiğine dair ipuçları olsa gerekir. Hazzın bir ve çok kavramlarından hangisine daha uygun

düştüğünü belirttikten sonra şimdi de çokluk içerisinde Platon'un hazza bir sınır getirip getirmediğine değinmemiz gerekir.

1.5.1.2. Haz, Sınırlı ve Sınırsız

Platon'a göre, "evrendeki tüm varlıklar ikiye bölündüğünde sınırsız ve sınır olmak üzere iki tür ortaya çıkar. Evrendeki sınırsız ve sınırlı olan iki türün karışımıyla üçüncü bir tür hatta dördüncü bir tür oluşur" (Platon, 2013: 50-23c-d). Platon, hazza bir varlık atfetmeye çalışır. Başka bir deyişle hazzı açıklamak için ontolojik bir bakış açısıyla işe koyulur ve taa evrenin oluşumundan başlar. Platon'a göre bütün var olanlar ikiye ayrılır: Sınırlı ve sınırsız. Ancak Platon bununla da yetinmez, bir önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi asıl meselesi oluşu açıklamaktır. Bu yüzden sınırlı ve sınırsız haricinde ikisinin karışımından oluşan üçüncü bir türden bahseder: Ancak burada sorulması gereken soru açıktır; bu karışımın nedeni nedir? İlk iki türün birbirine karışma nedeni bulanabilirse üçüncü bir türün var olma sebebi de ortaya çıkacaktır. Platon diyalogda, bu türlerin kendi içlerinde birçok alt türe ayrıldığını ifade eder. Her birinin de bir ve birçok kavramlarıyla olan ilişkisini belirtir. İlk iki tür olan, sınırlı ve sınırsızdan, sınırsızın birçok kavramıyla ilişkisi vardır.

Daha az, daha çok, daha hızlı, daha yavaş ya da bunlara benzer şeyler yani "daha" edatı ile başlayan her bir şey sınırsız grubuna dahil edilir (Platon, 2013: 52-25a). Eşitliği ya da çift sayı gibi ölçüleri gösteren şeyler sınırlı grubuna dahil edilir (Platon, 2013:53-25b). Bu türler arasındaki karşıtlığın sona erdirilmesi, tıpkı hasta olduğumuzda bu türlerin karışımından doğan sağlık gibidir. Tiz ve kalın ya da yavaş ve hızlı gibi sınırsız olanlar arasındaki karışımından sonlu olan ortaya çıkar. Soğuk ve sıcakın fazla kısımlarının giderilmesiyle oluşan karışımından çıkacak olan ölçülü bir sonuç evrendeki her şeyin sınırsız ve sınırlı karışımından meydana geldiğini gösterir (Platon, 2013: 54-26a).

Diyalogda, bu iki karışımından meydana gelen üçüncü bir türün ne olduğunu Protarkhos'un anlayamaması üzerine Sokrates bunun sebebini üçüncü türün durağan olmaması ile ilişkilendirir. Burada sürekli hareket halinde olan bir türden söz edilir. Bunun dışında sınırsız olanın, birçok türü daha az ya da daha çok tarafından kapsandığı için tek bir grupmuş gibi anlaşıldığı vurgulanır. Sonu olanlar ise başka türlere sahip olmadığı gibi özü itibariyle de bir olarak kabul edilir.

Sokrates sınırlı ve sınırsızın karışımı ile sonlu olan üçüncü türün oluşumunu şu şekilde ifade eder: “Tanrı insanların isteklerini ve zevklerine bir sınır koyarak ortaya çıkacak olan kötülüğü engellemeye çalışmıştır. Bu nedenle hayatlarımızda sınır ve kanunlar vardır” (Platon, 2013: 54-26b). Tanrının koymuş olduğu bu sınır ve kanunlar hazzın da bir sınırı olup olmadığı sorusuna sebep olur. Öyle görülüyor ki Platon hazzı sanılanın aksine sınırlı türe dahil etmeye çalışır. Bunu şöyle anlayabiliriz: Platon hazzı baştan ölçsüz, sınırsız, kötü olarak kabul etmek yerine ona bir anlamda sınır getirerek iyi yaşama dahil edilmesinin koşullarını ontolojik bir zeminden hareketle temin etmeye çalışır. Ancak bunun için dördüncü türün yani sınırsıza sınır getirenin, başka bir ifadeyle sınırsızla sınırı karıştırmanın ne olduğunu ortaya koymak gerekiyor. Peki nedir bu dördüncü tür?

Var olan her şeyi oluşturan bir neden vardır. Oluşturan şey ile varlık haline gelen şey doğası itibariyle aynı olamaz. Zorunlu olarak biri diğerdinden sonra gelir. Bunlardan biri neden olan şey olurken diğeri varlık haline geçiş nedeniyle oluşan şey olur (Platon, 2013: 56-27a). Bu durumda Platon, oluşturulanları sınırlı ve sınırsız grubuna dahil eder. Bunları oluşturan neden ise dördüncü türdür (Platon, 2013: 56, 27b-c).

Platon’a göre haz, haz olduğu için sınırsızdır ve hiçbir zaman son ya da orta olamaz (Platon, 2013: 62-31a). Sınırlı, sınırsız ve ikisinin karışımı ve ikisinin karışma nedeni olan dört unsurdan bedenimize ruh veren ve onu hareket ettiren, hastalandığımızda bizi iyileştiren neden Platon için tam ve katışıksız bir şekilde bilgelik değildir. Bu doğrultuda hazzın ve acının doğaları gereği türlere ayırımından karışık cinse yani sınırlı ve sınırsız olandan sonra gelen sağlık ve uyumun dahil edildiği tür olan üçüncü türe yerleştirilmesi mümkün olur (Platon, 2013: 64-32c). Burada tür (*genos*) meselesinin devreye girmesinin sebebi hazzın bu dört türden hangisine dahil olacağı bilgisine ulaşarak, hazza dair bir tanım yapabilmek içindir.

1.5.1.3.Haz Nedir?

Hazzın özüne dair bilgiye ulaşabilmek için onun iyilikle ve bilgiyle olan ilişkisinden söz ettik. Platon’un hazzı sonsuzlar grubuna dahil etmesi, hazzın neliğine ilişkin söylemlerimizi güçleştirir. “Bir” her şeyin oluşumuna neden olan bir şeydir. Platon bu nedenle hazzı çokluğun içine yerleştirir. Çünkü haz her şeyin oluşumuna

neden olan şey değildir. Yolun başından sonuna gidişimiz hareket sayesinde olduğu için hazzın da durağan olmadığını düşünmememiz bu sayede olanaklı hale gelir.

Çokluktan söz ettiğimizde sonsuz değil de sayıdan söz etmiş oluruz. Platon böylelikle çokluk ve sonsuzluğu ayırır. Hazzı bir nevi çoklukla yani sayıyla ilişkilendirir. Hazza bir sınır ve sayı tayin eder. Platon hazlar sayılabilir ister. Çok olan sayılabilir ancak bir şeyin sayılamayacak kadar çok olması sonsuzluğa işaret eder. Hazza bir sayı tayin ederken Platon onu sınırlandırmış olur.

Platon, hazza bir varlık bulabilmek için onu dört türden (*genos*) sınırsız grubuna dahil eder. Platon tarafından hazzın ifade edilecek üçüncü bir yaşam şeklinde yer alabilmesi için sınırlarının çerçevesi çizilmeye çalışılır. Hazzı oluşa tabi ederken, onun durağan olmadığını ve birden oluşa giden yolda hareket halinde olduğunu söylemek yersiz olmayacaktır (Platon, 2013: 55-26d). Bu durumda haz, hep bir hareket halinde olmalıdır. Böylelikle hazzın tanımına dair bir şeyler söyleyebilmemiz olanaklı hale gelmiştir. Philebos'un ifadesiyle "Haz doğası gereği sayı ve büyüklük bakımından daha çok olmasaydı mutlak iyilik olamazdı" (Platon, 2013: 57-27e). Sayıdan söz ettiğimizde tek tek hazların sayısından söz ediyoruz. Büyüklük ise bir hazzın büyüklüğü ve yoğunluğudur. Platon, hazza bir sınır getirmek istemektedir. Bunu yapmak istemesinin sebebi hazzı iyi olanla ilişkilendirmeye çalışmaktır. Böylelikle haz her seferinde varlık haline geçen bir şey olacaktır. Her haz duyduğumuzda yeniden var olan bir şey olarak gösterilir. Bu durumda haz her seferinde kaybolan ve tekrar doğan bir şey olmalıdır. *Phaidros* diyalogunda ifade edildiği şekliyle;

Ruhlar ölümsüzdür çünkü sürekli hareket halinde bulunan şeyler ölümsüzdür. Bir şey başka bir şeyi hareket ettiriyor ya da başkası tarafından hareket ettiriliyorsa hareket durduğunda ölüm gelir. Sadece kendini hareket ettiren şey duramayacağı için hareketi asla bitemez. Hem bu şey diğer her şeyi hareket ettirdiği için hareketin temel ilkesidir. Var olan her şeyin bir ilkesi olmalıdır, oysa ki ilke için zorunlu bir şey yoktur. Kendisi ortaya çıkan bir şey değilse yokluktan da etkilenmez. Eğer ilke yok olabilseydi ne ondan başka bir şey türederdi ne de başka bir şey kendiliğinden türeyebilirdi. Çünkü her şey mutlaka bir ilkeden oluşmalıdır. Bu nedenle kendiliğinden hareket eden şey aslında hareketin ilkesidir, bu şey yok edilemeyeceği gibi oluşamaz da (Platon, 2017c: 52-245).

Yukarıdaki metinden anlayacağımız üzere, haz hep hareket halinde olduğu sürece varlık haline geçebilir. Hareket durduğunda haz da ortadan kaybolur. Hazzın bir hareket ve oluş olması, hareket ettirilen tarafından hazzın varlığa geçişinin sağlanmasıdır. Gördüğümüz üzere haz hareket ettirilen bir şey olurken aynı zamanda hareketin oluşmasına neden olan şey de olabilir. Bu durumda haz bir ilke mi olacaktır?

Bu soru hayat tarzları gündeme geldiğinde yeniden ortaya çıkacaktır. Karma hayattan önce Platon'un hazlar arası nasıl bir ayrım yaptığına değinmemiz gerekir.

1.5.2.Hazlar Ayrımı

Canlılar için uyum bozulduğunda acının doğuşu, uyum yeniden sağlandığında ise hazzın doğuşu gerçekleşir. Platon, *Gorgias* diyalogunda açlık ya da susuzluk halinde oluşan acının, susuzluk ya da açlığın giderilmesiyle yerini hazza bırakacağını söyler. Bu durumda bedensel değil daha çok ruha ait olan hazlardan söz etmiş oluruz. Bu da bize Platon tarafından hazların bir ayrımının yapıldığını gösterir. Hazlar ayrımının daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için ruhsal ve bedensel hazları ile iyi ve kötü olan hazları ayrı başlıklar altında toplayacağız. Hazların ayrımını gösterebilmek bu şekilde irdelenmesi güç bir hal olmaktan çıkacaktır. Bu aşamada hazlar ayrımına dair ilk olarak ruhsal ve bedensel hazlardan söz edeceğiz.

1.5.2.1.Ruhsal ve Bedensel Hazlar

Philebos diyalogunda, Platon hazları ruha ve bedene ait olan hazlar olmak üzere ikiye ayırır. Ruh hazzı bekliyorsa, bu yalnızca ruhu bekleyen haz ya da acı olmalıdır (Platon, 2013: 64-32c). Saf haz hali iyiliğin özünden pay alması nedeniyle iyidir (Platon, 2013: 64-32d). Canlıların ruhlarında olan uyum bozulduğu zaman acı ortaya çıkar. Ruhun uyumu sağlandığı zaman ise haz duyulması gerekir (Platon, 2013: 64-32e). Peki canlıların bozulmadıkları zamanki ruh hali nasıl olmalıdır? İşte bu noktada Platon, ruha ait olan üçüncü bir türün hafıza olduğunu belirtir. Bedenimizin hissetmiş olduğu şeyler ruhumuza ulaşmadan kaybolduğu gibi bedenden ruha ulaşan şeyler de vardır (Platon, 2013: 65-33d-e). Ruh bedene ulaşanları duymadığında ise henüz hafızanın doğmadığı bir süreçten bahsettiğimiz için buna duygusuzluk adı verilir (Platon, 2013: 66-34a). Ruh önceleri bedenle birlikte duyduğu şeyi, bedene ihtiyaç duymadan hatırlarsa bu ise hatırlama olarak adlandırılır (Platon, 2013: 66-34b). Ruh bir duyumun, bir bilginin anısını kaybedip, bazı şeyleri kendiliğinden hatırlarsa buna anma denir (Platon, 2013: 66-34c).

Ruhun içinde hazza dair hiçbir şeyin olmaması, ruhun hazzı beklemesine ve hazzın bu denli istenilen bir şey olmasına mı neden olur? Çünkü ruhta hiçbir şey bulunmama hali olan boşluğun doldurulması yeniden bir boşluk oluşturur. Dolma isteği olan, o an duyumsadığı şeyi istemez. İnsan susamış olmanın oluşturduğu acıyı değil, susuzluğunu giderdiği zaman duyacağı hazzı ister. Hazzı duymak isteyen daha

doğru bir ifadeyle susuzluğunu gidermek isteyen ruhtur (Platon, 2013: 68-35b). Peki ruhun bu dolma isteğini hatırlıyor oluşunun kaynağı nedir? Her canlı bedeni hissettiğinin karşıtını ister ve bedenin hissettiğinin karşıtını isteyen iştahtır (Platon, 2013: 69-35d). Ruh, bu hatırlamayı hafıza sayesinde gerçekleştirir. Hafızamız bizi istediğimiz şeylere doğru yönlendirir. Bu nedenle istek ve iştahtarımızın sebebi ruhtur. Boşalma, dolma anlarında, her canlı bir durumdan diğerine geerirken haz ya da acı duyar (Platon, 2013: 69-35e). Bu erevede Sokrates Protarkhos'a hazzın sadece saf hazlardan oluşmadığını söyleyerek hazlar arası ayırmadan söz eder (Platon, 2013: 72-37c).

Ruhsal hazdan söz ederken haz ve acı arasındaki ilişkiye değinmek gerekir. Öyle ki insanın acı duyması da her zaman fikir ile haz arasındaki ilişkiye göre olur. Çünkü yanlış fikirlerin ardından haz değil, insan yalnız acı duyabilir. Yanlış fikirlerin oluşmasını sağlayan şey ise bilgisizliktir. Sokrates, haz yaşamını seçenlerin hazzın özünü nasıl kavradıklarını anlamaya çalışır. Çünkü bir şeyin özünü anlamak istediğimizde o şeyin orta seviyede mi, katı mı ya da en katı mı olduğunu incelememiz gerekir. Bedenden kaynaklanan ve kolay elde edilen hazlar en büyük hazlardır. Örneğin, hasta olanlar mı yoksa sağlıklı olanlar mı daha fazla haz duyarlar. En büyük hazlar, en büyük isteklerin gerçekleşmesiyle oluşur. Ateşler içinde yanan bir hastanın acı çekerken sağlığına kavuşması, hastanın en büyük hazzı duymasına neden olur (Platon, 2013: 84-45b). İsteyen ve sürekli arzulayan ruhtur, duyuma göre haz ya da acı hisseden ise bedendir (Platon, 2013: 78-41c). Beden gelişimini sağlarken bu değişimi fazlasıyla hissetmeyiz ancak büyük değişmeler bizim haz ya da acı duymamıza sebep olur (Platon, 2013: 81-43b-c).

Platon'a göre insanlar açlık, susuzluk vb. ihtiyaçların yaşamın sonu olduğunu düşünürler (Platon, 2013: 98-55a). Platon, gerçek olan hazlar karşısında açlık ve susuzluk gibi ihtiyaçların ruha rahatsızlık vereceğini düşündüğü için bu hazlara önem vermez. Öyle önem vermez ki sadece bu tarz hazların peşinden gidenlerin akıldan yoksun olduklarını söyleyebilecek kadar ileri gider. Bu noktada ruhsal ve bedensel hazlardan söz ederek aslında tercih edilmesi gereken yaşamın içerisine neleri katmak istediğini açıklığa kavuşturmuş olur.

Ruh ve bedenin aynı şeylerin etkisinde kalarak aynı şeylerden sarsılmış olma haline duyum adının verildiğinden söz etmiştik. Hem ruhta hem de bedende olan karışmalar, bize kimi zaman acı kimi zaman da hazzı getirir. Hem ruhta hem de

bedende olan karışımlar iki karşıt duyumu ortaya çıkarır. Örneğin, insan üşüdüğü zaman ısınmak, sıcaktan bunaldığında ise serinlemek ister. İnsan bu iki duyumdan birini seçebileceği için ya ısınacak ya da üşüyecektir. Sıcakladığı için acı duyan biri serinlemeye başladığı an haz duymaya başlar. Ve tamamen ısınmaya kadar acı hali tam olarak ortadan kalkmamış olur. İşte bu noktada haz ve acı birbirine karışır (Platon, 2013: 86-46c-d). Bu karışımların oranları kimi zaman birbirinden farklı olur. Böylelikle acının hazdan daha üstün ya da hazzın acıdan daha üstün olduğu durumlar ortaya çıkar. Bu karışım halini daha iyi anlayabilmemiz için Sokrates'in uyuz ve diğer hastalıklardan oluşan duygu durumlarına bakılması gerektiği görüşünü dikkate almalıyız. Deri altında oluşan iltihaplanma kaşıntı yapabilir. Derinin altında oluşan iltihaplanmaya ulaşılmaz ancak derinin üstünde yer alan kısım kaşıma ile dağıtılabilir. Kaşımın kısma sıcak bir şey tutulduğunda acı, soğuk bir şey tutulduğunda hissedilen hazdır. Hastalık dışarıdayken kaşıma ile içeride acı ve haz hissedilerek dağılma ya da toparlanma yaratılacağından acı ve haz bir arada bulunur (Platon, 2013: 87-46e).

Kızgınlık, istek, aşk, kıskançlık gibi duygular haz ve acının birbirine karışmasına neden olur (Platon, 2013: 92-50c). Aşırı haz durumunda insan dengesini yitirdikçe daha fazla zevk peşinde koşar ve daha büyük hazlar duymak ister. Bu duyuların birbirine karıştığı hal sadece ruhta yaşanır. Bedenin ve ruhun birlikte edindikleri duyular da yok değildir. Ruh olmadan bedenin, beden olmadan ruhun içinde haz ve acı birbirine karışır (Platon, 2013: 93-50e).

Karışık hazlar beden ve ruhta duyularla karıştığına göre karışık hazların oluşumunun duyumu, hafıza ve bilgeliğin olmadığı noktada ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ruhun ya da bedenin gerçek sandığı acının bitmesi hazzın doğmasına neden olur. Bu nedenle Sokrates saf ve karışık hazları birbirinden ayırır. Ona göre şiddetli hazlar ölçsüz, hafif şiddetteki hazlar ise ölçülüdür. Şiddetli hazlar sıklıkla hissedilir. Ruh ve bedeni etkileyen bu tür hazlar sonsuzlar grubuna dahil olurken, ölçülü hazlar ise sonlu gruba dahildir (Platon, 2013: 95-53c). Acının ve hazzın birbirine karışmadığı saf haz, karışık olan hazlardan daha gerçektir. Platon hazları iyi ve kötü olarak ayırır. Bu aşamada hangi hazların iyi hangi hazların kötü olduğuna değinmemiz gerekir.

1.5.2.2. İyi ve Kötü Hazlar

Ruhumuz bir kitaba benzer, der Platon. Hafıza ve duyular ruha hangi sözleri yazmak isterse yazar. Eğer duygu doğru bir söz yazıyorsa, düşünce ve sözler de doğru olur. İçimizdeki kâtip yanıyorsa o zaman yazdığı şeyler yanlış olur (Platon, 2013: 74-39a). O halde iyi insanların yazdıkları şeyler iyi olurken, kötü insanların yazdıkları şeyler de kötü olur. Ancak insanların ruhlarında gerçeklerini gülünç bir şekilde taklit eden hazlar vardır. Hatta geçmişte olan, gelecekte olması muhtemel olmayan bir şey dahi insanın haz duymasına sebep olabilir (Platon, 2013: 77-40c).

Böylelikle beden duyumları ruha yabancı şeyler olur. Bedenin aksine şeyler üzerinde istekte bulunan ruhtur. Beden duyumu sayesinde ancak haz ya da acıyı hisseder (Platon, 2013: 78-41a-d). Bu nedenle kimi zaman canlıların duyduğu şey sahte haz ya da acı olabilir (Platon, 2013: 81-43c). O halde beden ve ruhun hissettiği hazın ölçüsünün değişken olduğunu iddia edebiliriz. Ruhun hissettiği acı ya da haz bedene değmeden direkt ruha ulaşabilir. Bu doğrultuda hazın ne seviyede olduğu önem kazanır.

Ruhun kendisinde ortaya çıkan karışımlar, kırgınlık, öfke, istek, üzüntü, aşk ve kıskançlık gibi şeyler insanın ruhuna ait olan acılardır. Sokrates, bu acıların içerisinde gizli hazların yer alabileceğini ifade eden düşüncesini, Homeros'un "Öfke, petekten taşan baldan daha tatlıdır." sözü ile destekler (Platon, 2013: 88-48a). İnsanların mutluluktan ağladığı zamanlarda hem acı hem de haz duyduğunu söyleyebiliriz. İnsanların mutluluktan ağlarken hissetmiş olduğu hazlar yanıltıcı olabilir. Platon gerçek hazları şöyle açıklar;

Örneğin, güzel renkler ya da görüntülerin kokuların ya da seslerin bize sağladığı hazların çoğu gerçektir. Kısacası yokluğunu hissetmediğimiz, yokluğundan acı çekmediğimiz, varlığı halinde acıyla karışık olmayan hazlar bir haz duygusu hissettiklerimiz gerçek hazlardır... Söylediğimi anlamadığına göre, sana bunu daha açık anlatmalıyım. Birçok insanın aksine, görüntü güzelliği dediğimde güzel beden ya da resimlerden söz etmiyorum. Ne dediğimi iyi anladıysan düz çizgi, daire, cetvel, pergel ya da gönyeyle çizilmiş güzel şekillerden bahsediyorum. Çünkü bu şekiller bazı açılardan değil, her açıdan ve özleri gereğince her zaman güzeldirler. İnsanda uyandırdıkları hazlar kaşınmanın verdiği hazdan çok farklıdır. Farklı türden bir güzellik olan renkler için de aynı şey geçerlidir (Platon, 2013: 93-51b-d).

Platon'un yukarıda söylemiş oldukları bize gösteriyor ki saf hazlar ruha ait olan ruhun özünde benimsediği ve hissettiği şeylerdir. Tıpkı bir insanın duymuş olduğu bir sestense ya da kokusunu aldığı hoş bir kokudan hissetmiş olduğu o duygu saf hazın kendisidir. Ancak bu hazlar daha çok bir canlıya değil de tanrısal olana ait olan hazlarmış gibi görünmektedir.

Protarkhos'a göre bu nedenlerden ötürü haz ve acının kötü olmalarının sebebi yanlış fikirler değil, aşırı isteğe bağlı olmalarıdır. Bir fikrimizin olması için ilk olarak içimizden bir düşünce geçmesi gerekir. Bir insanın doğru ya da yanlış fikirlerinden söz ederken o insanın bir fikrinin olduğundan bahsederiz (Platon, 2013: 72-37b-d). Nasıl fikir kimi zaman doğru kimi zaman ise kötü ile yan yana geliyorsa bu durum haz içinde geçerli olacaktır. İyi ve kötü hazlardan söz ederken bu hazlardan hangisinin karma yaşama dahil edileceği, sorusuyla karşılaşırız.

1.5.3. Haz ve Karma Yaşam

Protarkhos'un haz ve bilgeliğin ayrı ayrı mı sınıflandırılması gerektiğine ilişkin sorusuna, Sokrates haz ve bilgeliğin iyilik ile olan ilişkisine değinerek cevap verir. Bu doğrultuda, iyiliği haz ve bilgelikten üstün görür. İyilik ve hazzın aynı şey olarak görülmek istenmemesinin nedeni iyiliğin, 1) özünün mükemmel, 2) kendi kendine yeterli, 3) aranılan ve elde edilmesi için çaba harcanan şey olmasıdır (Platon, 2013: 46-20d). Buna göre Sokrates, haz ve bilgeliğin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söyler. Bilgelik iyi olmak için başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Buna göre hazzın iyi olduğundan söz edemeyiz. Peki karma yaşam fikri neden ortaya çıkmıştır? Platon, nelere ihtiyaç duyulup duyulmayacağını bilebilmek için akıl, hafıza, bilgi ya da doğru bir düşünceye ihtiyaç duyulduğunu söyler (Platon, 2013: 47-21b). Hazzın duyulmadığı bir yaşamın insanı mutlu edeceğinden söz edebilir miyiz? Bu noktada Sokrates'in ifadesiyle şöyle bir sorunsal ortaya çıkar.

Öte yandan hafızan da olmayacağından daha önce haz duyup duymadığını hatırlayamayacaksın. Şu an hissettiğin hazzı da hatırlamayacaksın. Hem doğru bir fikrin olmadığı için, şu an hissettiğin şeyin haz olup olmadığını da bilemeyeceksin. Değerlendirme gücün olmadığı için, gelecekte haz duyup duymayacağını da kestiremeyeceksin. Kısacası insan gibi değil de bir sünger ya da kabuklu bir deniz hayvanı gibi yaşayacaksın (Platon, 2013: 47-21c).

Bilginin, hafızanın ya da doğru düşüncenin olmadığı sadece hazların yer aldığı bir yaşamda insanın mutlu olacağını söyleyemeyiz. Sadece bilginin olduğu bir hazzın olmadığı bir yaşamda insanı mutlu etmez. O halde böyle bir yaşam kimsenin tercih edeceği bir şey olmaz. O halde iyilik ikisinde de aranmamalıdır. Çünkü iyilik yetkin, yeter ve istenilen bir şey olarak ikisinde de oluşmaz. Ayrıca yeterli olmadıkları gibi tek başına tercih edilmek istenen şeyler olamazlar. O halde biz iyiliği saf yaşamda değil karma yaşamda aramalıyız. Karma yaşam haz ve bilgeliğin karışımından oluşan bir yaşamdır. Bir şeyde ölçü ve oran yoksa bu ölçsüzlük yüzünü ona doğru dönenleri yok edebilir (Platon, 2013: 114-66a-c). Daha doğrusu haz ya da bilgelik yaşamını tek

başına tercih eden biri mutlu olmak yerine mutsuzluğa hapsolabilir. Bu durumda ise o, artık karışım olmaktan çıkar ve zarar veren bir şey olur. Bu noktada Sokrates'in karma yaşamından söz etmek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır.

Eğer gerçeğin dışında şeylerden bahsediyorsak, isteyen gelip konuyu daha doğru bir biçimde incelesin. Hafıza, bilim, bilgelik ve doğru düşünceyi aynı yere koysun. Bunlara sahip olmayan insanın sahip olduğu mutluluğu, hissettiği hakkında herhangi bir bilgisi yoksa ve hafızasını kullanamıyorsa en büyük ve en güçlü hazla birlikte bir şeyi elde etmek isteyip istemeyeceğini araştırсын. Bilgelik konusunda da benzeri bir araştırma yapsın. Bir insanın ufâcık da olsa haz duymadan mı, yoksa bazı hazlarla birlikte mi bilgeliğe sahip olmak isteyeceğini araştırсын. Dünyadaki tüm hazların bilgelikle mi yoksa bilgelik olmaksızın mı arzulanaacağını incelesin (Platon, 2013: 107-60e).

Platon, insanın mutluluğunu yaşam tarzlarıyla ilişkilendirir. Ve üç yaşam tarzından söz eder.

Birincisi haz, ikincisi acı yaşamı, üçüncüsü ise haz ve acının olmadığı bir yaşam (...) Bu durumda haz ve acı duymamak aynı şey değildir. Bir insan yaşam boyunca acı çekmeden yaşamının en güzel şey olduğunu söylese, bunun ne anlama geleceğini bilirsin (...) Dilersen bu üç yaşam tarzını incelerken onlara birer isim verelim ve bunların güzel isimler olması için birinciye altın, ikinciye gümüş diyelim. Üçüncü ise ne altın ne de gümüş olsun (...) Bu durumda ortalama bir yaşamın, haz ya da acı dolu olacağını söylemek yanlışır (Platon, 2013: 82-43c-e).

Bilgelik ve haz yaşamı insanın mutlu olabilmesi için yeterli değildir. Bu iki yaşam tek başına hiçbir canlı tarafından da tercih edilesi olmayacaktır. İki yaşam şeklinden birinde iyilik olmadığı açıktır. Öyle ki iyilik olsaydı iki yaşam şeklinden biri kendine yeter olurdu (Platon, 2013: 48-22b). Platon için karma yaşam öyle tercih edilesi bir şeydir ki, insanların onu seçmeyip başka yollara gitmesi, istenilen şeye karşı geldikleri ya da bilmedikleri içindir. Haz ve bilgeliğin olduğu bir yaşamda, haz aklın önünde yer alamaz.

Platon'un evrende bulunduğunu söylediği dört tür sınırlı, sonsuz, ilk ikisinin karışı ve ilk ikisinin karışma nedenleridir. Karma yaşam, Sınırlı ve sınırsız olanın karışımından oluşan üçüncü gruba denk düşer. Bu aşamada hazzın karma yaşam içerisinde yer alabilmesi için Platon hazzı hangi gruba dahil etmeliyiz diye Protarkhos'a soru yöneltir. Haz bir ilke mi, us mu yoksa hareket halinde olan bir şey mi olacaktır? Bu durumda hazzın karma yaşamın içerisinde yer alabilmesi onun sınırlarının belirlenmesine bağlıdır. Hazzın sınırlarını belirleme görevi kime verilecek? Hazzın sınırları, Platon'un her şeyin üzerinde tuttuğu ve evrendeki her şeyin nedeni olarak görülen akıl tarafından belirlenecektir. Hazzın her seferinde başvuracağı bir akıldan söz edilir. Kimse bilgelikten yana bir yaşam sürmek isteyen birine engel olmayacaktır. Lakin haz ve acının bulunmadığı bir yaşam ne kadar tercih edilesi durur? Bu yaşam ancak tanrılar tarafından yaşanılan bir yaşam olmalıdır. Bu nedenle haz

üçüncü gruba, sonsuz ve sonlu olanların karışımından oluşan gruba dahil edilir. Bu durumda haz ne bir ilke ne de us olabilir, o sadece hareket ve oluşturu. Tüm bu düşünceler ışığında haz karma yaşam içerisinde iyile ilişkilendirildiği ölçüde sınırlarla var olabilir.

Platon'un ne altın ne de gümüş olarak ifade ettiği yaşam karma yaşamdır. Altın ya da gümüşle ilişkilendirilmese dahi o karma yaşamın aslında iyi ile olan ilişkisinden söz eder. Çünkü iyiliğin özü diğerlerinden farklıdır (Platon, 2013: 106-60b). Zira iyilik kendine yeter bir şey olur ve başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz (Platon, 2013: 106-60c). Haz ve bilgeliğin karışımından oluşan yaşamı şu şekilde tasvir edebiliriz. İki çeşmeden biri haz diğeri ise bilgelik çeşmesi olsun. Haz çeşmesinden bal akarken bilgelik çeşmesinden acı bir su aksın. İşte bizim yapmamız gereken şey bu ikisini karıştırarak iyiyi elde etmektir (Platon, 2013:108-61c). Ancak bu karma yaşamı oluştururken haz ve bilgeliğin en gerçek yanlarını kapıdan içeriye almamız gerekir. Örneğin, pergelin bilgisine sahip olan ancak onun nasıl kullanacağını bilmeyen bir insanın bilgisiyle, pergelin nasıl kullanacağını bilen bir insanın bilgisini aynı ölçüde değerlendiremeyiz. O halde bilginin gerçek olanına sahip olmak daha faydalı olsa dahi biz kapıdan içeriye bütün bilimlerini alacağız. Çünkü Platon'a göre tüm bilimlerin birbirine karışmasında herhangi sakınca yoktur. Bir diğeri ifadeyle insanın saf olanlara sahip olduktan sonra diğeri bilimlerini elde etmesinde bir kötülük olmaz (Platon, 2013: 109-62c-d). Sıra hazza geldiğinde ise gerçek ve saf hazların bilgelik ile karışıma katılması doğru olur.

Tüm bilimler insana gerçek olanın bilgisini sağlar. Aşırı istekler, kötü hazların duyulmasına neden olacağı için insanı mutsuz eder. İyiliğe ne kadar yakın olursa, Platon tarafından o kadar kabul göreceği olan bir hazdan söz ediyoruz. İşte bu düzen, Platon için canlı bir bedeni en iyi şekilde yönetecek olandır. Bu düzenin istenmesinin sebebi onun ölçü ve oranı içinde barındırmasıdır. O halde iyiliği içinde barındıran şeyi güzellik, oran ve gerçeklikle anlamaya çalışacağız (Platon, 2013:112-65a). Karma yaşamın içinde yer alacak olan haz, zekâ, akıl ve bilgelikle karşılaştırılır. Protarkhos'a göre akıl, hazza göre gerçekliğe en çok benzeyen şeydir. Aşırı mutluluk ve haz ölçülü olmaz ancak akıl ölçüden başka bir şey değildir, düşüncesi Sokrates tarafından kabul edilir. Öyle ki güzellikte dahi haz, zekâ ve bilgeliğin önüne geçmeyi başaramaz (Platon, 2013:114-65d). Tüm bu açıklamaların sonunda Platon'un karma yaşamın içerisine hazzı yerleştirmesini bir hiyerarşiyle açıklayalım.

Birinci basamakta yer alan şeyler, ölçü ve zamanında olanlardır (Platon, 2013: 114-66a). İkinci iyilik, mükemmel, güzel ve kendine yeter olandır. Üçüncü basamakta, hakikatten ayrılmamak adına zekâ ve bilgelik yer alırken, dördüncü basamak ise ruha ait olan bilimler, sanatlar ve doğru düşünceyi ve beşinci basamağa içinde acı bulunmayan hazları daha doğrusu bazı bilgiler, duyumlar ve ruhun saf hazlarını yerleştirebiliriz (Platon, 2013:114-66b-c). Haz, Platon tarafından altıncı sraya yerleştirilir (Platon, 2013: 116-67a).

Philebos diyalogunun önemini belirtecek olursak; 1) Platon bu diyalogda hazzın özüne dair en genel düşüncelerini söyler. 2) Haz dört tür içinde sonsuz olana yerleştirilir. 3) Platon'a göre haz bir eksikliğin giderilmesidir. 4) Hazzın "bir" kavramından meydana gelen bir hareket olduğu söylenir. 5) Hazzın niteliksel ayrımlarının olduğunu *Gorgias* ve *Devlet* diyalogunda belirtse dahi hazzın türlerinden bu diyalogda bahseder. 6) Buna göre haz, ruhsal ve bedensel ile iyi ve kötü hazlar olarak ayrılır. 7) Haz ve acı yaşamının insana mutlu bir yaşamı sağlamayacağı bunun üzerine insanın gerçek mutluluğu haz ve bilgelik karışımı bir karma hayatın içerisinde bulacağından söz edilir. 8) Haz karma yaşamı oluşturan hiyerarşide son sırada yer alır.

1.6.Yasalar Diyalogunda Haz

Platon 'un "Yasalar" (*Nomoi*) diyalogu ideal devletin son halidir. Platon'un ideal devletini anlayabilmek için iki diyaloga bakmamız gerekir. Bunlardan birincisi *Devlet*, ikincisi *Yasalar* diyalogudur. Platon ideal bir devletin nasıl olması gerektiğinden ilk olarak *Devlet* diyalogunda bahseder. *Yasalar* diyalogunda ideal devlet bir değişime uğrar. Peki bu değişikliğe ne sebep olmuştur? Bu değişimin arka planında "iyi" düşüncesindeki değişim vardır. Artık İyi, teoride değil pratikte aranmaya başlanır. Devlet diyalogundaki katı rejim sonucu oluşan iş bölümü, yasalar diyalogunda pratik yaşam içerisinde uyumsuz bulunur. Şu düşünceyi ifade edebiliriz ki; Platon'un bakış açısı hayatın içine dokunmak istediği için değişir. Biz burada Platon'un devlet anlayışının değişiminden ziyade, değişen devlet anlayışıyla değişen yaşam anlayışının, bu yaşam anlayışıyla birlikte haz karşısındaki tutumunda değişip değişmediğini ortaya koymaya çalışacağız.

1.6.1. Haz ve Yasa

Bu diyalogda hazzın sınırları belirlenir. Bu sınırlama yasalarla yapılır. Neyin iyi ya da neyin kötü olduğuna karar veren uslamlama, bir kentin ortak kararı olunca "yasa"

adını alır (Platon, 2007: 76-644d). Hazza sınır getirecek olan kişi yasa koyucudur. Peki yasa koyucu kimdir? Devletteki en güçlü insanı temsil eden yasa koyucular, filozoflardır. Filozof, iyinin bilgisine ulaşarak doğruluğu ve güzelliği bilerek, bu ilgiyi eyleme aktaracak olan kişidir (Platon, 2015: 237-519c). *Devlet* diyalogunda filozof kral mutlak bilgiye ulaşarak, akli devlette egemen kılan kişidir. Ancak bu düşüncenin *Yasalar* diyalogunda gerçekleştirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bir bakıma insanın rolü artık değişmiştir diyebiliriz. Platon, *Yasalar* diyaloguna gelindiğinde insanın hazlarıyla yaşayan bir varlık olduğu düşüncesini benimser. Bu durumda insan sadece aklın yönetimi ile mutlu olamaz. Devleti yöneten artık mutlak bilgi yani yöneticiler değildir. Egemen olan güç, yasalardır. Egemen güç yasaysa, insanın hazlarının ölçütü de yasalar olur. Elbette ki yasaların amacı devletin iyiliğine yöneliktir. Devlette yasa koyucunun ereği özgürlük, devletin birliği ve yurttaşlarının ölçülü olmalarını sağlamaktır.

Platon, insanın gönüllü ya da gönülsüz kurallarını benimseyip yaşayacağı yaşam türlerini dört biçimde açıklar. Bu yaşam biçimlerimden ilki ölçülü yaşamdır, ikincisi akıllı yaşam, üçüncüsü yiğitlik yaşamı sonuncusu ise sağlık yaşamıdır. Bu dört yaşam biçimine karşı olanlar ise aptalca, korkak ölçüsüz ve hastalıklı bir şekilde yaşamaktır. Platon, bu yaşamlardan hangisinin seçilmesi gerektiğini şu şekilde açıklar:

Ölçülü yaşam biçimini bilen kişi, bunun her bakımdan dengeli, acı ve hazlarında ılımlı, tutkuları yumuşak, aşkları çılgınca olmayan bir yaşam olduğunu ileri sürecektir; buna karşılık ölçüsüz yaşam her bakımdan dengesizdir, şiddetli acılar ve şiddetli hazlar verir, yoğun ateşli tutkularla, son derece çılgın aşklarla doludur; ölçülü yaşamda hazlar üzüntülerden fazladır, ölçüsüz yaşamda ise acılar hazlardan yoğunluk, sayı ve süreklilik açısından daha baskındır. Bu yüzden bu yaşamlardan biri bizim için daha hoştur, öteki ise yapısı gereği zorunlu olarak acıdır, öyleyse zevkli bir yaşam sürmek isteyen kişi bile isteye ölçüsüz bir yaşamı seçmez, tersine eğer şimdi söylediğimiz doğru ise, ölçüsüz olan herkesin istemeyerek böyle olduğu açık: bu zorunlu.(...) Hastalıklı ve sağlıklı yaşamla ilgili olarak da aynı şeyi düşünmek gerekir: her ikisinde de haz ve acı vardır, ama sağlıklı olanda hazlar acıları bastırır, hastalıklı olan da ise acılar hazları (Platon, 2007: 195-196-734b-c).

Platon'a göre "Yasalar üzerine çalışan herkes haz ve acı durumlarıyla ilgilenir. Haz ve acı doğal olarak fişkiran iki pınar gibidir. Bunlardan gerektiği yerde, gerektiği zaman, gerektiği kadar alan, devlet olsun, birey olsun, her canlı varlık mutlu olur" (Platon, 2007: 64-636e). Aslında haz da bir yaşam biçimidir. Yasa koyucu, insanı mutlu edecek olan doğru bir yaşamı ne haz peşinde koşanların ne de acıdan tümüyle kaçanların elde edeceğini söyler. Doğru yaşam ancak dinginlikle sağlanır (Platon, 2007: 264-792d).

1.6.2. Haz ve Ölçülülük

Acılardan uzak kalabilmek için insanın hazların peşinde koşarak aşırıya kaçmaması, *Protagoras* diyalogunda sözü edilen ölçü tekniğiyle engellenebilir. Salt acı ve salt haz veren bir yaşamdan kaçınılması gerekir (Platon, 2007: 265-793a). Platon'un hazza veya acıya karşı olan düşünceleri *Yasalar*'da açık bir biçim alır. *Yasalar* diyalogunda insanın erdemli olması, üç arzusunun ölçülü olmasına bağlanır. Bu üç arzu yeme, içme ve insanın soyunu sürdürme arzudur. İlk ikisi olan yeme ve içme arzusu, insanın başka acıları göze alacak olsa da vazgeçmesi mümkün olmayan arzulardır. Üçüncü arzu ise en şiddetli olan ve en son uyanan arzudur. Çünkü insanın içinde soyunu sürme içgüdüğü şiddetli bir şekilde alevlenir (Platon, 2007: 254-782e). Platon, soyunu sürdürme arzusunu şu şekilde açıklar;

Sevginin ve tutkunun ve aşk denen duygunun yapısına bakmak gerekir, bunlar iki türdür ve ikisinin birleşmesinden üçüncü bir tür oluşur, ama hepsi bir tek ad altında birleştiği için, büyük bir belirsizlik ve zorluk çıkarır. (...) Karşıtlıkların doğurduğu sevgi korkunç ve vahşidir, genellikle de karşılıksız kalır; benzerliklerin doğurduğu sevgi ise, sakindir ve yaşam boyu karşılıklı sürer gider. Bunların karışımından doğan üçüncü türe gelince, bu tür bir aşk duyan insanın kendisi için ne istediğini ilk başta kavraması kolay değil; ikinci olarak da, insan bu iki duygu tarafından karşıt yönlere sürüklenerek çaresiz kalır; biri onu sevdiği gençle bir arada olmaya çağırır; öbürü de yasaklar. Nitekim bedensel bir aşk duyan ve olgun bir meyve gibi sevdiği gence karşı iştahı kabaran kişi, sevdiğinin ruh huyuna hiç saygı göstermeden, bu arzusunu doyumak ister; bedensel tutkulara karşı umursamaz olan kişi ise, sevişmekten çok bakarak, aslında ruhunda başka bir ruhu arzularak bedeni bedenle doyurmayı aşırılık sayar, ölçülü, yiğit, yüce gönüllü, ve aklı başında olana saygı duyarak ve çekinerek, sevdiğine karşı temiz duygular beslemek ister (Platon, 2007: 322-837a-c).

Yasalar diyalogunda, Atinalı, Kleinias'a şu soruyu yöneltir: Acılara mı yenilene yoksa hazlara mı yenilene kötü diyeceğiz? Kleinias'ın bu soruya vermiş olduğu yanıt, elbette hazlara yenik düşenin kötü olacağı üzerinedir. Hazlara yenik düşmek, insanın kendisine yenilmesidir. İnsanın kendine yenilmesi, acılara yenildiği bir yaşam sürmesinden daha kötüdür (Platon, 2007: 60-633e). Platon, hazların insanın doğasında olduğunu belirtir. Yeme, içme ve soyunu sürdürme hazzı insanda doğuştan vardır. Yapılması gereken şey, hazlarımızda ölçülü olabilmektir.

Hazza sınır getiren ölçü aynı zamanda onu denetleyen, yasadır. Yasa sayesinde insanın doyumsuz olan yanı ile bedensel olan yanı sınırlanır. Yasa koyucu yasaları çıkarır ve yasalara uymayanları cezalandırır. Yasaya uymayan insanların cezalandırılması, devletin en temel erdemi olan adaleti sağlamak içindir. İnsanın tercih etmesi gereken şey hazlarda ölçülü olmaktır. Hazlarında ölçülü olan insan, erdemli olur. Çünkü erdem ölçülülüğün doğasında vardır. Bu nedenle insan erdemli davrandığı zaman haz duyar. Ancak biz haz duymamak için değil de daha çok acı çekmemek için

erdemli olmayı seçeriz. Erdemli olmamak bilerek ve isteyerek seçilmez. Ölçsüz bir yaşamı seçmek, bilgisizlikten kaynaklanır. Bu noktada eğitimin önemi ortaya çıkar. Erdemli bir hayat ancak eğitimle sağlanabilir (Platon, 2007: 71-641c).

1.6.3. Haz ve Eğitim

Platon'un eğitim anlayışı yaparak, yaşayarak öğrenmedir. İnsan ne zaman ne yapacağını eğitimle öğrenir. Eğitimle amaçlanan şey, sitede ahlaki düzenin sağlanabilmesi için insan aklının doğru işlemesini ve erdemli biri olmasını sağlamaktır. Platon, eğitimin çocukluktan itibaren başlaması gerektiğini söyler. Eğer iyi bir duvar ustası olmak isteniyorsa, çocuklukta oyuncak evlerle oynanması gerekir. Bir insanı erdemli yapacak olan şey, çocukluktan başlayarak yapacağı işin erdemini öğrenmektir (Platon, 2007:74-643c-d). Çocuklara oyun aracılığıyla büyüdükleri zaman hazlarını ve tutkularını ne yöne çevirmeleri gerektiği öğretilir. İnsan ruhu çocukluktan itibaren yetiştirilirse, mutlu olabilir (Platon, 2007: 74-643d). Haz ve acıyı deneyimleyerek, yine de onları tercih etmeyenler erdemli olur. Burada önemli olan şey, insanların hazları tatmış olsalar bile ona karşı yenilmemeyi başarabilmeleridir. İnsan hazları deneyimlemeli ve tutkuların tadına varmalıdır. Böylelikle kendini çirkin şeyler yapmaktan alıkoyabilir.

Atina yasalarında iyi yaşamak erdemli yaşamaktır. Peki erdemli yaşamak haz verir mi? Platon, çocukların ruhlarında ilk olarak haz ve acıyı duyumsadıklarını belirtir. Ancak insan akli başındalıkla ve doğru yargılarla elde ettiği iyilerle mutlu bir yaşam sürer. Bu nedenle çocukların henüz akılla kavrayamadığı yaşlarda, haz ve sevgi, acı ve nefret ile ilgili alışkanlıklarının oluşması gerekir. Ruhun alışkanlıklarla edindiği uyum, insanı erdemli kılar (Platon, 2007: 85-653b). İnsan hazlarında ölçülü olduğu zaman erdemli olur. Erdemli olduğu için de haz duyar.

Demek ki insana yol göstermesi gereken birine ihtiyaç vardır. *Devlet* diyalogunda sözü edilen mağara mitinde, mağaranın içindeki insanın zincirlerini kırarak, onu mağaranın dışına çıkaran neden eğitimidir. *Yasalar*'da haz ve acı deneyimin nesnesi haline gelir. Artık insan hazları pratik yaşama dahildir. Gerçek olan bir şey var ki; haz duyuyoruz. Bir hiyerarşi sıralaması yapacak olursak; yasa koyucunun önem verilmesini istediği hazlar, ruhsal hazlardır. Bedensel hazlar, sağlık ve güzellik gibi hazlar, ruhsal hazlardan sonra gelir. Parayla ilgili olan hazlar ise en aşağıdadır. Platon, hazza bir sınır getirir. Hazlarımızı sınırlayan *Protagoras*

diyaloğundaki ölçme tekniğı (*metrike tekhne*) yani akıldır. Hazların ölçülmemesi ruhsal ve bedensel hazların sıralamasının karışımına neden olur. Bu karışımın gerçekleşmesi tüm kenti mutsuz yapar (Platon, 2007: 149-697b). Yasa koyucunun ölçüsüz davranması hazlarına yenik düşmesi, tüm kentinde hazlarına yenik düşmesine ve sonucunda erdemsiz olmasına neden olur. İşte bu nedenle yasa koyucunun ereğı özgürlük, devletin birliğı ve yurttaşlarının ölçülü olmalarını sağlamaktır.

Bu ifadelerden çıkarılacak olan sonuç; 1) Platon'un Devlet diyaloğunda "en yüksek iyi" teori yaşamında aranırken, *Yasalar* diyaloğuna gelindiğinde pratik yaşamda aranır. 2) İnsanın hazlarıyla yaşayan bir varlık olduğı düşüncesi benimsenir. 3) Haz, pratik yaşamın içerisinde yasa koyucunun koymuş olduğı yasalarla sınırlar dahilinde yer alır. 4) İnsanın ölçüsüz bir yaşamı seçmesi bilgisizliğinden kaynaklanır. 5) Bu nedenle eğitimin önemi vurgulanır. 6) Eğitim insan aklının doğru işlemlerini sağlar ve insanı erdemli kılar. 7) Haz ve acı deneyimlenmelidir. Çünkü hazların tadını bilip, onu dizginleyenler erdemli olabilir. 8) Önem verilmesi gereken bedensel hazlar değil ruhsal hazlardır. 9) Ruhsal hazlar ve bedensel hazların birbirine karışmaması, hazların ölçülmesine bağlıdır. 10) *Yasalar* diyaloğunda haz, pratik yaşama sınırla da olsa dahil edilir.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN HAZ ANLAYIŞINA ARİSTOTELES'İN ELEŞTİRİSİ

2.1.Nikomakhos'a Etik VII. Kitap: Haz ve Platon Eleştirisi

Aristoteles, hedonist öğretinin karşısında yer alarak, hazzın kötü bir şey olduğunu söyleyen filozofları eleştirir. Platon'un bedeninin arzularının ve isteklerinin kötüyle ilişkili olduğu düşüncesinin aksine, haz ile iyi arasında bir ilişki olduğunu ve hazzın bu ilişki nedeniyle iyi bir şey olduğunu söyler. Ancak Aristoteles hazzın iyi bir şey olduğunu söylerken, tüm hazların tür bakımından iyi olduklarını ya da yaşamın tek amacının haz olduğunu ifade etmez.

Aristoteles hazları tür olarak ayırır. Bu ayrıma göre, bazı hazlar iyiyken bazı hazlar da kötü olarak kabul edilir. Aristoteles'in haz öğretisi, ne hedonist öğretiyi ne de hedonist öğretinin aksini savunan düşünürlerin benimsediklerini savunur. Onun haz öğretisi 'orta yolu' benimser. Aristoteles bu düşüncesiyle haz düşkünlüğünü değil, belirli türdeki bir hazzın kendisini olumlamaktadır (Çankaya, 2017).

Aristoteles, ilkin, hazzın neliğine ilişkin görüşlerinden ziyade, VII. kitapta daha çok hazzın ne olmadığı konusunu ayrıntılı bir biçimde tartışır. Aristoteles'in asıl cevabını aradığı soru hazzın iyi olup olmadığıdır. Aristoteles bu soruya hazza dair belirtilen üç görüşe kıyasla en alışıldık yöntemiyle bir yanıt vermek ister. Hazza dair bu üç görüşü Aristoteles şu şekilde açıklar;

Kimine göre ise ister kendi başına ister ilineksel anlamda hiçbir haz bir 'iyi' değil, çünkü haz ile 'iyi' aynı şey değil. Kimine göre ise bazı hazlar iyi, çoğu ise kötü. Bir üçüncü gruba göre, bütün hazlar iyi olsa bile gene de hazzın 'en iyi' olması olası değildir. İmdi haz genel olarak bir 'iyi' değil, çünkü her haz 'doğa' ya yönelik, duyumla ilgili bir oluş. Nasıl bir ev inşaatı bir evle aynı cinsten değilse, hiçbir oluş da amaçla aynı cinsten değildir. Ayrıca ölçülü kişi hazlardan kaçır, akli başında kişi hoş olanın değil, acı vermeyenin peşindedir. Hazlar akli başında olmaya bir engel: cinsel hazlar da olduğu gibi, ne denli hoşlanılırsa o denli büyük bir engel; haz içindeyken hiç kimse bir şey düşünemez. Ayrıca hazza ilişkin bir sanat yok, oysa her 'iyi', bir sanatın eseri. Bir de çocuklar ve hayvanlar haz peşinde koşar. Dahası tüm hazlar erdemli değil; çirkin olanlar var, kınananlar var, hatta zararlı olanlar var. Zaten kimi hazlar hastaca. Demek ki hazzın 'en iyi' olmamasının nedeni onun bir amaç değil, bir son değil, bir akış, bir süreç olması (Aristoteles, 2015: 148-149-1152b).

Yukarıda belirtilen geleneksel üç görüşe karşılık, Aristoteles için hazzın tümüyle bir iyi olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü Aristoteles, her ne kadar Platon'un haz ile ilgili görüşlerinin karşısında görünse de saltık anlamda hazzı bir "iyi" ilan etmez. Hazların doğru bir şekilde ele alınması, hazzın kimi zaman biri için kötü

görünebileceği gibi kimi zamanlarda tercih edilebilir olması açısından önemlidir. Böylelikle Aristoteles bir “orta yol” izlemiş olur.

Aristoteles’e göre tıpkı haz düşkünü gibi kendine egemen olmayan kişi de (*akrasia*) ölçsüz biridir. Çünkü ölçsüz kişi haz düşkünü gibi bedensel hazlar peşinde koşar. Ancak ikisi arasındaki fark şöyledir ki; haz düşkünü haz peşinde koşmanın doğru olup olmadığını bilmeden sırf gitmesi gerektiğini düşündüğü için koşar, kendine egemen olmayan kişi ise hazzın doğru olmadığını bilse bile onu yapmaktan kendini alıkoymaz. Haz uğruna bir şey yapan herkes haz düşkünü ve kendine egemen olmayan kişi olarak adlandırılmaz. Ancak çirkin bir şey yapması halinde insan haz düşkünü ya da kendine egemen olmayan olur (Aristoteles, 2015: 131-1145b-10).

Aklı başında olan kişi hazların içerisinde acı getirmeyeni seçerken, haz düşkünü kişi ise bedensel hazların acı getireceğini bilse de onu tercih eder (Aristoteles, 2015:151- 1153a). Öyle ki Aristoteles’e göre kaçınılması gereken şey acılardır. Koşulsuz bir şekilde arzuların peşinden gitmek insanın acı duymasına neden olur. Oysa ölçülü bir insanın hazzı ona yarar da sağlayabilir. Bu durumda hoş olmayan bir şey insana zarar sağlasa bile bu hazların tümüyle kötü olduğu anlamına gelmez. Aristoteles, hazzı tam anlamıyla saltık bir şekilde kötü olarak belirtmez. O halde haz, kötü değilse zorunlu olarak kötünün karşıtı olan “iyi” bir şey olacaktır.

Aristoteles’e göre herkes haz peşindedir ancak herkesin aradığı haz aynı değildir. Çoğu insan peşinden koştuğu şeyin adının haz olduğunu bilmeden onu arar. Bu nedenle kişinin kötü hazları tercih etmesi zorunlu olanın değil de aşırı olan hazların peşinden gittiğini gösterir. Aristoteles, kimi hazların kötü bir huyun erdemi olarak, kimi hazların tedavi aracı olarak bir yokluğun giderilmesine etki etmesi bakımından; hazzın erdemli olmadığını düşünenlere karşılık, bazı hazların tamamlanma aracı olarak ilineksel anlamda erdemli, bazı hazzardan ise güçlü olmaları bakımından hoşlanmayanların olduğunu söyler (Aristoteles, 2015: 153-1154b). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Aristoteles’e göre “Entelektüel etkinliklerden duyulan haz türce algısal etkinliklerden duyulan hazzan farklıdır. Bu bağlamda Aristoteles hazları, kendinde doğası gereği hoş olan hazlar, bir başka deyişle etkinlik (*energeia*) ve bir başka şey nedeniyle ilineksel bakımdan hoş ve iyi olan hazlar olmak üzere ikiye ayırır” (Çankaya, 2017: 512). Bedensel hazları izleyecek olan kişi haz düşkünü olurken, ölçülü olan kişi hazların aşırılıklarından kaçır. Ancak ölçülü kişiye yakışan hazlar da

vardır. Bu nedenle ölçülü kişi her defasında bedensel hazların peşinden koşan aşırılıkların değil, eylemlerinde ölçülü olarak erdemli olmanın peşindedir.

2.1.1. *Hazzın Ne Olmadığı Üzerine*

Platon'un hazzı “bir” ve “oluş” kavramlarından ikincisine yerleştirerek hazzın bir oluş, hareket olduğunu iddia ettiğinden *Philebos* diyalogunda söz etmiştik. Aristoteles, Platon'un hazzı görüşlerini eleştirir. O, hazzın bir “oluş” ve hareket olmadığını belirtir. Çünkü her bir varlığı varlığa getiren iki temel ilke vardır. Bu iki temel ilke olan madde ve form her türlü oluştan önce gelir. İşte bu varlıkları belirleyen şeyler bunların formlarıdır.

Aristoteles'in hazza ilişkin nasıl bir tanım yaptığına değinecek olursak; “Haz ne oluştur ne de bütün hazlar oluşla birliktedir; hazlar bazı etkinliklerdir ve bazı amaçlardır. Haz, oluş aracılığıyla değil, nesnelerin kullanımıyla söz konusu olur. Amaç da hazzardan farklı bir şey değil, yalnızca doğanın tamamlanmasına götüren hazzardan değişik bir şeydir. Bunun için hazzı “duygularla algılanan bir oluş diye tanımlamak yerinde değil, daha çok “doğaya uygun bir etkinlik” diye tanımlamak gerek” (Aristoteles, 2015: 150-1153a).

Aristoteles VII. kitapta tam olarak hazzın neliğine ilişkin verdiği cevapta hazzın bir etkinlik (*energeia*) olduğunu söyler. Haz, bir oluş (*kinesis*) değil etkinliğin bizzat kendisidir. O halde haz Platon'un ifade ettiği şekliyle bir hareket değildir. Platon, hazzın oluş olduğunu söylerken aynı zamanda hazzı varlığa ilişkin bir şey olarak gösterir. Aristoteles bu düşünceye itiraz ederek, hazzın, sürekli hareket ve değişim halinde olduğunu söyler. Hazzın oluşa doğru bir akış halinde olmadığını, hazzın bir etkinlik (*energeia*) olduğunu söyler. Böylelikle hazzın saltık anlamda kötü olduğunu ifade edenlere yönelik Aristoteles hazzın “iyi” (*agathon*) olmasının önündeki engelleri kaldırmış olur.

Aristoteles burada, hazzın bizzat kendisinin bir amaç olduğunu ifade eder. Öyle görünüyor ki bu amaç daha çok dışsal bir amaçtır. Bunun içindir ki hazzın duyumsanabilir bir oluş (*to aistheta genesis*) olduğunu söylemek doğru değildir, onu daha çok doğal durumun bir etkinliği (*energeian tes kata physin hekseos*) diye anmak, “duyumsanabilir” yerine, “engellenmemiş (*anempodiston*)” demek gerekir (Aristoteles, 2015: 150-1153a).

Bu durumda Aristoteles, hazzı doğal durumdaki bir halin (*heksis*) engellenmemiş etkinliği olarak ifade eder. O halde haz, bir canlının hiçbir engelle karşılaşmadan işlediği bir şeyin sonucunda ortaya çıkar. Bu halin, *heksis*'in içinde eyleyenin bulunduğu bir durum olduğunu iddia ettiğimizde, Aristoteles'in Platoncu haz anlayışını bu ifadeleriyle reddettiğini söyleyebiliriz. Aristoteles, hazzın Platon'un ifade ettiği haliyle bir eksikliğin giderilmesi ile doğal bir duruma dönüş değil, doğal duruma içkin bir şekilde etkinliğin gerçekleşme hali olduğunu söyler. Böylelikle hazzın en çok arzu edilen şey olduğunu, yine hazzın "engellenmemiş bir etkinlik" olarak ifade edilmesinden dolayı söyleyebiliriz.

Peki etkinlik ve hareket arasında nasıl bir ayrım vardır ki, Aristoteles hazzın hareket değil de bir etkinlik (*energeia*) olduğunu söyler? Bu soruya ilişkin cevapları verebilmek için Aristoteles'in etkinlik ve hareket arasında nasıl bir ayrım yaptığından söz etmemiz gerekir.

2.1.2. Haz bağlamında Etkinlik ve Hareket

Aristoteles'e göre etkinliğin bir amacı vardır. Etkinlik bu amaç doğrultusunda bir anda olup biter ve kendisi için gerçekleşir. Hareketin ise bitmemiş, sonu olmayan bir şey olduğunu söylemek yerinde olur. Çünkü bir şeyin sonu olduğunda o şey artık bitmiş olacağı için hareket olmaz (Aristoteles, 1993: 37-1048b).

Aristoteles'e göre "İyi"yi bir tam olarak, devinim ve oluşları ise tam olmayan diye adlandıranlar, hazzın devinim ve oluş olduğunu söylerler. Oysa Aristoteles hazzın bir devinim olarak gösterilmesi durumunu epey güç görür. Çünkü her devinime göre bir hızlilik ve yavaşlık mevcuttur. Bu durum haz için olanaklı değildir. Zira hazzın içinde bunlardan hiçbiri bulunmaz. İnsan öfkelense bile sevinmesi çok kısa bir zaman alabilir, öyle ki hazzın bu şekilde çabuk olması beklenemez. Bizim söz ettiğimiz etkinlik içindeki haz, çabuk haz alma durumuyla ilgilidir. Zira hazza yönelmek yavaş ya da çabuk olabilir. O halde haz nasıl bir oluş olur? Haz bir oluş olsaydı, acı yok olurdu. Hazzı acının oluşturduğu eksikliği gideren bir şey olarak görenler Aristoteles'e göre epey yanılmaktadır. Çünkü haz, bir şeyin giderilmesiyle oluşan doyunluk değildir. Haz aksine doyunluğun oluşması aşamasında duyulur. Ancak bu durum bedenle ilgili olan hazlar içindir. Oysa bedensel olmayan, bilgiye, duyuma dayanan hazlar da vardır. Bu nedenle hazzın oluş olması olanaklı görünmez. Bu nedenle Aristoteles hazzın bir devinim olamayacağını belirtir.

Her devinim bir evin inşaatı gibi, zaman içinde belli bir amaca ilişkindir, aradığını gerçekleştirince, her zaman için ya da o zaman için tam olur. Devinim parçaları ise her zaman tam değildir; biçim bakımından tüm devinimden, ayrıca birbirlerinden farklıdır bu parçalar: Taşların yerleştirilmesi, kolonların dikilmesinden, bunlar da bitmiş bir tapınaktan farklıdır. Tapınağın ki ise tam: Öngörülen durumla ilgili hiçbir şey eksik değil. Oysa kolon ayaklarının ve kemerim ki tam değil, çünkü her ikisi de parça, biçimde de farklı: Devinimin herhangi bir anı içinde biçimce tam devinimi almak olanaksız; bu ancak devinimin tümü içinde olanaklı. Yürüme ile öteki devinimlerinkinde de bu böyle: Nitekim yer değiştirme bir yerden bir yere devinim ise, bunun biçim bakımından farklılıkları, uçma, yürüme, atlama vb.dir Yalnız bu kadarla kalmaz, aynı zamanda yürümenin kendisi de farklılıklar taşır. Bir yerden bir yere yürümek, yolun bir parçası kadar yürümek aynı değil; şu ya da öteki şeritten yürümek de aynı değil: Yalnızca tek şeritten yürünmez, aynı zamanda biri ötekinden farklı bir yerde bulunan bir şeritten yürümek söz konusu olur (Aristoteles, 2015: 199-1174a).

Aristoteles'in düşünceleri ışığında anlamamız gerekir ki devinim ve haz biçimce aynı değildir. Bir evin yapımı için ilk olarak kolonların yapılması gerekir. Böyle bir aşama hazda söz konusu değildir. Evin yapımı için bütünleştirilen tüm parçalar birdenbire bir araya gelmez. O halde parçaların birleşimiyle devinim zaman içinde gerçekleşir. Bu bir yerden bir yere yürümek gibidir. Ancak haz zaman içinde gerçekleşen bir şey değildir. Zira haz 'o an' olur ve bütündür. Aristoteles, hazzı etkinliğin içinde yer alan bir şey olarak ifade eder. Bu durumda etkinlik ve hareketin, yani devinimin aynı şey olmaması bakımından, haz Platon'un söylediği gibi bir hareket (*kinesis*) değildir. Haz, etkinliğin içinde kişinin hoş olanı yapma arzusudur. Böylelikle haz iyi bir yaşamın nihai amaç olarak görülmesi sonucu ulaşılan bir şey olur.

Bu durumda en çok arzu edilen şeyin "en iyi" ile ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki "en iyi" den söz edilirken aslında en çok aranan şey kastedilir: Mutlu yaşam (*eudaimonia*). Çünkü insanın peşinde olduğu ve her daim aradığı şey aslında mutlu yaşamdır. Aristoteles, yaşam tarzlarıyla ilişkili olarak hazzın etkinlik olduğunu söyler. Aristoteles'in hazza yaklaşımını daha iyi anlayabilmek için, *Nikomakhos'a Etik X*. kitapta hazdan nasıl söz ettiğine değinmemiz gerekir.

2.2.Nikomakhos'a Etik X.Kitap: Haz ve Platon Eleştirisi

Nikomakhos'a Etik X..kitaba geçildiğinde Aristoteles'in "haz" ve "iyi" arasında bir ilişki kurar. Öyle görünüyor ki Eudoksos'un doğada bulunan her canlının hazza yönelip onu tercih etmesinin, hazzın bir iyi olmasına bağlı olduğu görüşü, hazzın iyiyle bir ilişkisinin olduğunu açıkça ortaya koyar. Zira Eudoksos, herkesin yöneldiği bir şeyin iyi olabileceğini de ifade eder (Aristoteles, 2015: 194-1172). Herkesin yöneldiği şeyin iyi olabileceğini söyleyen Eudoksos hazzın tam karşıtı olan acı için ise şunları söyler: Acı herkes tarafından kaçınılan şeydir. Kaçınılan şey olmasından ötürü bunun

tam karşıtı da tercih edilir olur. Öyle ki haz bir başkasından dolayı değil kendi için tercih edilir. Bu nedenle de kimi zaman bir şeyden haz aldığımızda o şeyden hangi amaçla haz aldığımızı bilmeyiz. Ancak haz bir iyiye eşlik ettiği zaman onu daha çok tercih edilir kılar (Aristoteles, 2015: 195-1172b). Aristoteles, Eudoksos'un haz ve iyi arasındaki ilişkiye yönelik ifadelerini şu şekilde yanıtlar:

Oysa 'iyi' kendi başına artar. Demek ki bu uslamlama hazzın bir 'iyi' olduğunu, ama başka bir 'iyi' den daha iyi de olmadığını gösteriyor. Çünkü her 'iyi' başlı başına 'iyi' değilse, başka iyinin katılmasıyla daha tercih edilir olur. Kaldı ki Platon, bu tür bir uslamlama ile hazzın bir 'iyi' olmadığını belirlemiştir. Aklıbaşındalıkla birlikte giden hoş yaşamın ondan ayrı olmasından daha tercih edilir olduğunu, bu birleşik olan daha iyi ise, hazzın bir 'iyi' olmadığını; çünkü 'iyi' nin kendisinin bir şey eklenmeden daha tercih edilir olduğunu söyler. O açık ki kendi başına iyi olanlardan herhangi biri ile birlikte daha tercih edilir hale gelen başka hiçbir şey de 'iyi' olmaz (Aristoteles, 2015: 196-1172b25-30).

Aristoteles, kendinde yeterli olan bir iyiyi arar. İyinin peşinden gidilmemesini söyleyenler bile belli bir zaman onun peşinden gitmiştir. Çünkü erdemsiz olan varlıklarda bile onlara özgü bir iyinin olmadığını söyleyemeyiz. Öyle ki haz da acı gibi kaçınılması gereken bir şey ise tercih edilmemesi gerekir. Bu kapsamda Aristoteles hazzın bir nitelik olmadığı için iyi olamayacağını söyleyenlere, erdem etkinliklerinin ve mutluluğun da bir nitelik olmadığını hatırlatır (Aristoteles, 2015: 196-1173a). Aslında Aristoteles, hazzın sırf bir nitelik olmadığı için iyi sayılmamasına itiraz eder. Nasıl ki mutluluk ve erdem etkinlikleri bir nitelik sayılmadan "iyi" olabiliyorsa hazzın da bu şekilde iyi sayılmasının önünde bir engel bulunmaz.

İyinin sınırlandırılmış olduğunu ve hazzın da az ya da çok olmasından ötürü sınırlandırılmamış olduğunu ileri sürenler, kimi hazların katışık halde kimi hazların ise saf halde olduğunu gözden kaçırmış olmalılar. Bir insanda nasıl sağlık her zaman aynı oranda olmuyorsa, hazzın da böyle olması için bir engel görünmez (Aristoteles, 2015: 197-1173a). Hazzın bir iyi olması bakımından sınırlandırılması gerektiği düşüncesine karşılık, Aristoteles hazların katışık ya da saf halde olabildiklerini söyler. Ancak hazzın yoğunluğunun her an aynı olmaması, hazzın iyi olmasını güçleştirmez.

Öfkelenmenin ya da sevinmenin hızlıca olması olanaklı iken, bedeninin gelişiminde yürümek ya da büyümek gibi şeyler nasıl hızlıca olmuyorsa haz da bunlar gibidir. Nitekim hazzı yönelmek hızlı ya da yavaş olsa dahi, haz almak daha doğrusu hazzın içinde etkinlikte olmak yavaş olmaz. Haz bir doygunluk değil, doygunluğun oluşması halidir. Çünkü doygunluk olmayınca da acı duyulur. Ancak bu doygunluk

hali bütün hazlar için geçerli değildir. Öyle ki bilgiye dayanan, duyumla ilgili olanlar acıdan bağımsız hazlardır (Aristoteles, 2015: 197-1173).

Hazların tür bakımından birbirlerinden farklı olduğunu belirten Aristoteles'e göre, güzel şeylerin olma nedeninin kötü şeylerin olma nedeninden farklı olması gerekir. Örneğin resim yapmayı sevmeyen birinin resim sanatıyla ilgilenmesinden haz almasını bekleyemeyiz. Çocukların küçükken oynamış oldukları oyunlardan aldıkları zevk gibi, büyüdükleri zaman da aynı oyunlardan yine aynı şekilde zevk almaları beklenmemelidir. Hiç kuşkusuz ki yapılacak olan şeyin insana acı getirmeyeceği bilirse dahi bilerek sırf haz almak için kötü olan bir şey yapılmaz. Öyle ki hiç haz getirmeyecek olsa bile erdemli olmak ya da bilgi sahibi olmak seçmek isteyeceğimiz şeylerdir. Dolayısıyla Aristoteles'te haz saltık anlamda bir iyi olmamakla birlikte o, her hazzın tercih edilesi olmadığını, hazların türleri biçimleri ya da oluşmasına neden olan şey bakımından farklı olduğunu söyler (Aristoteles, 2015: 200-1174b). Hazların saltık anlamda bir iyi olmadığı düşüncesi Aristoteles'i Platon'dan tamamen uzaklaştırmaz.

2.2.1.Etkinlik ve Haz

Aristoteles, Platon gibi her etkinliğin kendine özgü olan bir hazzı ya da hazları olduğunu ifade eder. Bütün etkinlikler hazzı zorunlu olarak eşlik ederken, hazzın değerinin ölçüsü etkinliğin değeriyle eşdeğer görülür.

Aristoteles'in ifadesiyle haz etkinliğe eşlik eder. Kimi şeyler yeni olduğu için haz verirken, yeni olmasının üzerinden zaman geçtikçe aynı şekilde haz vermeyebilir. Başlangıçta düşünce haz duymayı uyarır ve hazla ilgili etkinlikte bulunulur. Örneğin, görme etkinliğinde ilk olarak dikkatle bakılan şeye, etkinliğin içinde bulunma süresiyle ilişkili olarak aynı dikkatle bakılmaz. Çünkü bakılan şeye karşı ilgi azalmıştır. Hazzın ortadan kalkmasının sebebi de ilginin azalması olur.

Haz aramak, yaşamayı aramak gibi bir şeydir. Yaşamamız bir etkinliktir, bu yaşam içerisinde de her bir kişi en sevdiği şeylerle ilgilenir ve onlar için etkinlikte bulunmayı tercih eder. Sözelimi, bir müzisyenin melodilerle ilgili işitme gücü bakımından, öğrenmeyi seven bir bilge ise yapılacak şeyler için düşünme gücü bakımından etkinlikte bulunur. Bu durumda haz da etkinliği tamamladığı gibi aranılan yaşamı da tamamlar. Haz yaşamı tamamlayan bir şey ise o halde hazzı aramak akılsal olur. Her bir kişinin yaşam içerisinde bulunduğu etkinliğe göre ilgi alanı bakımından

haz artar ya da eksilir. Aranılan yaşamın arka penceresinde kişi aslında en çok haz duyacağı şeyin peşinden gider (Aristoteles, 2015: 201-1175a-10).

Böylelikle önümüze iki seçenek çıkar. Yaşamı mı hazdan ötürü yoksa hazzı mı yaşamdan ötürü tercih ederiz? Bu soruların cevabı Aristoteles tarafından cevaplanmaz. Çünkü ikisi de birbirine bağlı olan şeylerdir. Zira, etkinlikten bağımsız haz oluşmaz, haz ise etkinliği tamamlar. İkisi de biçim bakımından farklı olsa da aralarında bu denli sıkı bir ilişki oluşur (Aristoteles, 2015: 201-1175a-20).

Etkinliği hangi haz tamamlıyorsa haz o etkinlikle aynı doğadandır. Etkinliği arttırmanın yolu ona özgü olan hazzın her etkinlikte yer almasıdır. Çünkü insanlar hazla etkinlikte buldukları zaman her şeyi daha iyi değerlendirerek, daha iyi iş görürler. Örneğin, keman çalmayı seven biri müzisyen olurken, yazı yazmaktan hoşlanan biri yazar olabilir. Dolayısıyla herkesin yapmaktan keyif aldığı şey onun o şeye karşı duyduğu hazzı da arttırır. Öyle ki artmayı birlikte yapabilen şeylerin uyumu da artar (Aristoteles, 2015: 200-1174b).

Hoş olması bakımından daha etkin olan bir şey diğerinin hazzını azaltabilir. Bu nedenden ötürü Aristoteles, bir şeyden çok hoşlanıyorsa, diğer bir şeyin yapılmamasını ya da tezat bir durumda bir şeyin yapılmasından az hoşlanılıyorsa da başka bir şey yapılması gerektiğini söyler. Örneğin, tiyatrodaki kötü oynayan oyuncular, seyircilerin bir şeyler yiyen seyirci sayısının artmasına neden olur. Bu anlamda kişi tiyatro seyretmekten haz almıyorsa bu durum kişiyi ona zarar verebilecek olan başka bir eylemin aşırılığına yöneltebilir.

Etkinliğe uygun olan haz, etkinliğe bir kesinlik kazandırırken onun daha uzun süreli ve iyi olmasını sağlarken, etkinliğe uymayan hazlar ise etkinliğe zarar verir. Bu ise hazlar arasında farkların olduğunun göstergesidir. Etkinliğe uymayan bir haz ona haz yerine acı getirir. Etkinliğe özgü olan acılar ise etkinliğe son verir. Öyle ki yürüyüş yapmaktan sıkılan kişi yürüyüşe başlamak için bir adım dahi atmamak istemeyecektir (Aristoteles, 2015: 202-1175b).

Demek ki, etkinliğe özgü, ona uyan haz ve acılar etkinlikler üzerinde karşıt etkide bulunuyor. Ona özgü hazlar ise 'kendi başına' etkinlikle ilgili olarak oluşanlar: Etkinliğe özgü olmayan hazların hemen hemen acının uyandırdığı etkiyi uyandırdığını söyledik, çünkü onlar aynı şekilde olmasa da etkinliğe zarar veriyor. Madem ki etkinlikler doğruluk, eğrilik bakımından farklı ve onlardan kimi tercih edilecek, kimi kaçılacak, kimi de ne kaçılacak ne de tercih edilecek etkinlikler, hazlar da öyle olur. Nitekim her etkinliğe özgü bir haz var: Erdemli bir etkinliğe özgü doğru bir haz, kötü bir etkinliğe özgü eğri bir olur (Aristoteles, 2015: 203-1175b).

Etkinlikler nasıl farklı ise, hazlar da farklıdır. Nasıl görme ve dokunma ya da işitme ve koku alma duyuları birbirinden farklıysa, bunlara ilişkin hazlar da farklılık gösterir. Her bir insanın etkinliği farklı ise bu çeşitlilik içerisinde her bir işe özgü farklı bir haz vardır. İnsanların, hayvanların her bir canlının hazzı farklıdır. Öyle ki Heraklitos'un söylediği gibi “eşekler samanı altına tercih eder”. Çünkü yemek yemek bir hayvan için altından daha değerlidir. O halde biçimleri farklı olan şeylerin hazları da farklı olurken aynı olanların ise duymuş oldukları haz farklı olmayacaktır (Aristoteles, 2015: 203-1176a). Bu nedenle haz bir etkinliğe özgü değildir. Haz daha çok etkinliğe bir eklenti halindedir. Haz bir etkinliğe eklenen bir şey olmasaydı haz ve etkinliğin bir ve aynı şey olduğunu söylemek durumunda kalabilirdik.

Tüm bunların dışında Aristoteles X. kitaba gelindiğinde etkinliklerin belli hazlarla olan ilişkisine değinir. Etkinlik ve haz arasında yine de bir bağ kurduğunu iddia edebiliriz. O halde kötü insanların haz sandığı şeyler, iyi insanlar için haz olmayabilir. Kötülerin haz aldığı şeyden iyi insanlar acı duyabilirler. Dolayısıyla çirkin hazlar sırf kötü insanlar tarafından duyuluyor diye haz olmaz. Aristoteles'e göre etkinliği tamamlayan hazlar doğru ve insana özgü olur (Aristoteles, 2015: 204-1176a). Böylelikle haz, erdemli bir etkinliğe eşlik eden bir şey olacaktır. Etkinliği tamamlayan hazlar doğru ve insana özgü olmalıdır. Böylelikle Aristoteles haz ve erdemli etkinlik arasında bir ilişki kurar.

Aristoteles'e göre haz etkinliği arttırır ve onu mükemmelleştirir. O, VII. kitapta ifade edildiği şekliyle hazzın doğal halin engellenmemiş bir etkinliği olduğu düşüncesinden uzaklaşır. X. kitapta ise haz, yaşamı tamamlayan bir şey olarak gösterilir. Aristoteles'in X. kitapta haz ile ilgili yapmış olduğu tanım, hazzın ne Platon'un ifade ettiği haliyle bir hareket ne de VII. Kitapta yer aldığı haliyle etkinlik olmadığını gösterir.

SONUÇ

Platon, *Protagoras* diyalogunda hazzın tanımını yapmaz. Ancak hazların ölçülebilir olduğunu söyler. *Gorgias* diyalogunda, Platon'a göre haz eyleme eşlik eden bir şey olur. Hazzı "İyi" ve "Kötü" ile bedensel ve ruhsal olarak ikiye ayırır. *Phaidon* diyalogunda, iyi ve kötü hazların ayrımını aklın yapacağını ifade eder. *Devlet* diyalogunda entelektüel ve bedensel hazlardan söz edilir. Entellektüel hazlar saf ve karışık hazlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bedensel hazlar aşırılığı nedeniyle ölçülmelidir. Haz, ölçü tekniğiyle doğru ve yanlış hazlar olarak ayrılır. Platon'a göre devleti yönetme yetkisini vermiş olduğu filozoflar bilgesever yana sahiptir. Filozof kral, bilgesever yanı ile hangi hazzın doğru ya da yanlış olduğunu bilir. Platon, *Philebos* diyalogunda hazzın ontolojik tahlilini yapar ve hazzın bir oluş olduğunu söyler. Haz, bir olandan varlık haline gelirken hareket olduğu için aslında bir harekettir. Aristoteles, Platon'un hazzın hareket olduğu düşüncesini eleştirir O, hazzın bir hareket olmadığını söyleyerek haz ve etkinlik arasında bir bağ kurar. Platon'a göre haz bir eksikliğin giderilmesi halidir. Haz bir eksikliği giderme hali olduğu için mutlu bir yaşamın içinde yer alması gerekir. İşte bu noktada Platon hazza bir sınır tayin eder. Nasıl bir yaşamın iyi olduğu, sorusunun yanıtı bilgelik ve hazdan oluşan bir karma yaşamdır. Haz bu yaşam içerisine dahil edilebilmek için ölçü tekniğiyle sınırlandırılmadır. *Devlet* diyalogunda doğru ve yanlış hazlar olarak adlandırılan haz, *Philebos* diyaloguna geldiğinde faydalı ve faydasız hazlar olarak ayrılır. Çünkü Platon, hazza karma yaşam içerisinde bir yer atfetmek ister. *Yasalar* diyalogunda hazzın yaşam içindeki rolü Platon'un düşüncesindeki değişime göre şekil alır. Platon insanın pratik yaşam içerisindeki rolünü düşünerek, hazzı pratik yaşama dahil eder. Ama yine de hazza bir sınır getirmekten geri duramaz. Koşulsuz şartsız, ölçüsüz bir şekilde hazzı pratik yaşama dahil etmez.

Aristoteles, Platon'un hazzı görüşlerini eleştirir. Platon'un haz ve iyiyi ilişkilendirmemesine karşın, Aristoteles hazzın iyi bir şey olduğunu söyler. Ancak hazzın salt bir iyi olduğundan söz etmez. Hazzın Platon'un ifade ettiği şekliyle bir hareket ve oluş olmadığını ifade eder. Hazzı duygularla algılanan bir oluş diye tanımlamak yerine *Nikomakhos'a Etik* VII. kitapta hazzın "engellenmemiş bir etkinlik olduğunu" söyler. Ona göre, haz bir oluş değil, etkinliğin bizzat kendisidir. Hazzın Platon'un ifade ettiği gibi varlığa geçiş süreci olduğu fikrini reddeder. Aristoteles'e göre haz sürekli bir hareket halinde değildir, hareket başladığı anda haz da biter. X.

Kitap ise haz etkinliğe eşlik eden bir Şeye dönüşür. Haz, etkinliğe değer katar, etkinliği mükemmelleştirir. Aristoteles hazları saltık anlamda iyi ilan etmediği için her hazzın tercih edilir olduğundan söz etmez. Bu nedenle tıpkı Platon gibi iyi ve kötü hazlar ayırımından söz eder. Bu ayırım, Aristoteles'in haz söz konusu olduğunda Platon'dan miras aldığını gösterir. Haz etkinliğe eşlik ettiği sürece iyi yaşama da değer katar. Platon ve Aristoteles'in haz bir davranış ilkesi olabilir mi, sorusuna vermiş oldukları yanıtlar, iki filozofun da hedonist olarak anılmasına neden olmaz.

Platon, hazza dair yapmış olduğu çalıŐmalarla ilk olarak Aristoteles'i daha sonra ise kendinden sonra gelen ve hedonist öğretinin içinde yer alan filozofları etkilemiŐtir.

KAYNAKÇA

- AKARSU, B. (1965). *Ahlak Öğretileri I-Mutluluk Ahlâkı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ANNAS, J. (1981). “*An Introduction to Plato’s Republic*”. Oxford: Oxford University Press. 26: 53-66.
- ARISTOTELES, (1993). *Metafizik*. Prof. Dr. Ahmet ARSLAN (çev.), İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ARISTOTELES, (2015b). *Nikomakhos’a Etik*. Saffet Babür (çev.). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- ARISTOTELES, (2019). *Sofistçe Çürütmeler*. Y. Gurur Sev (çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- ARSLAN, A. (2018a). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ARSLAN, A. (2018b). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AYDIN, H. (2013). *Mitos’tan Logos’a Eski Yunan Felsefesinde Aşk*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- CEVİZCİ, A. (2018). *Etik-Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- CAPELLE, W. (1994). *Sokrates’ten Önce Felsefe*, Oğuz Özügül (çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÇANKAYA, A. (2017, Haziran). “*Aristoteles’in Etik’inde Haz ve İyi Arasındaki İlişki*”. Kutadgu Felsefe- Bilim Araştırmaları. 34: 505-517.
- ÇİLİNGİR, L. (2014). *Ahlak Felsefesine Giriş*. Ankara: Elis Yayıncılık.
- DİOGENES, L. (2019). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. Candan Şentuna (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- EPIKÜROS, (1962). *Mektuplar ve Maksimler*, Hayrullah Örs (çev.), İstanbul: Remzi Yayınları.
- GERD, V. R. (2000). “*Pleasure and The Good Life, Plato Aristotle and the Neoplatonists*”. Boston: In A Series Of Studies on Ancient Philosophy. 35.
- Gökberk, Macit. (2012). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- IRWIN, T. (1979). ‘*Translation and Commentary, Plato’s Gorgias*’. Oxford: Oxford University Press.

- KRANZ, W. (1984). *Antik Felsefe*. Suad Y. Baydur (çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- PLATON. (2015). *Devlet*. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cengiz (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PLATON. (2017a). *Diyaloglar*. Mustafa BAYKA (hazırlayan), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- PLATON. (2016a). *Euthydemos*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2016b). *Parmenides*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2017b). *Phaidon*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2017c). *Phaidros*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2013). *Philebos*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2019). *Sofist*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2014). *Theaitetos*. Furkan Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- PLATON. (2007). *Yasalar*. Candan Şentuna- Saffet Babür (çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- RUDEBUSCH, G. H. (1992). “*Callicles Hedonism*”. *Ancient Philosophy*. 12:53–71.
- RUSSELL, D.C. (2005). “*Plato on Pleasure and the Good Life*”. Oxford: Clarendon Press.
- SÖNMEZ, A. (2014, Haziran). “*Platon’un Protagoras’nda Haz Anlayışı Üzerine Bir İnceleme*”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 54 (1), 14.

ÖZ GEÇMİŞ

1992 yılında İstanbul'un Şişli ilçesinde doğdu. İlköğretimi İstanbul'da, ortaöğretimi ise Samsun'un Terme ilçesinde bulunan Fatih Anadolu Lisesi'nde okudu. Lisansını 2016 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe bölümünde tamamladı ve aynı üniversitede 2016 yılında Yüksek Lisans yapmaya hak kazandı. Pedagojik Formasyon eğitimini, 2016 yılında, aynı üniversitenin Eğitim fakültesinde tamamladı. Orta derecede İngilizce bilmektedir. İlgi alanları, Felsefe tarihidir.

